

Tartu Ülikool
Sotsiaalteaduste valdkond
Haridusteaduste instituut
Õppekava: kasvatusteadused

Margit Rebane Züger

HARIDUSTEE KATKEMISE TÕTTU NEET-STAATUSESSE
SATTUNUD NOORTE VÕIMALUSED TÖÖTURULE
SIIRDUMISEL VÕI HARIDUSTEE JÄTKAMISEL NOORTE
PILGU LÄBI

magistritöö

Juhendaja: TLÜ RASI teadur, TÜ HI doktorant Kaja Oras

Tartu 2017

Sisukord

Sisukord.....	2
Sissejuhatus	3
1. Teoreetilised lähtekohad	5
1.1. Haridustee katkemine	5
1.2. Töötuse mõiste.....	7
1.3. NEET mõiste	9
1.4. Ülevaade NEET-noortega seotud uurimustest Euroopa riikides	11
1.5. NEET-noored Eestis	14
1.6. Väljapääs NEET-staatusest.....	17
1.7. EXCEPT projekt.....	19
2. Metoodika.....	21
2.1. Valim	21
2.2. Andmekogumise metoodika	23
2.3. Andmeanalüüs	25
3. Tulemused ja arutelu	28
Kokkuvõte	39
Zusammenfassung	40
Tänu sõnad	42
Autorsuse kinnitus.....	43
Kasutatud kirjandus	44
Lisa 1. Intervjuu kava	50
Lisa 2. Nõusoleku leht	62
Lisa 3. Inglise keelne transkribeerimise juhend.....	63
Lisa 4. Kategooria puu	65
Lihtlitsents lõputöö reprodutseerimiseks ja lõputöö üldsusele kättesaadavaks tegemiseks.....	66

Sissejuhatus

Erinevate elukaareteooriate kohaselt on jaotatud inimese elu etappideks (Erikson, 1983; Newman & Newman, 1978). Enamasti eristatakse lapse-, noore-, täiskasvanu-, vanuri eluetappe. Täiskasvanuea alguses, vanuses 18–22, iseseisvutakse (Newman & Newman, 1987), mis muuhulgas tähendab erialase hariduse omandamist ning tööle asumist. Tööle asumiseks või hariduse omandamiseks ei ole märkimisväärne hulk noori valmis erinevatel põhjustel. Noori, kes ei ole asunud õppima kooli või ei võta osa koolitusest ning ei tööta, oli 2015. aastal statistikaameti andmetel 29 200. Kõige suurem tööpuudus Eestis on põhiharidusega või madalama haridustasemega noorte seas.

Eeltoodud probleemi põhjuste väljaselgitamiseks on vajalik pöörduda haridustee katkestanud noorte poole, selgitamaks nende seisukohti, miks nad sellisel haridustasemel on ning millised on nende ootused tulevikule, mida on noortel tarvis, et siirduda tööturule või jätkata õpingutega, saavutamaks kõrgem haridustase.

Töö eesmärk on selgitada, kuidas näevad NEET-noored senist ja praegust haridusteed ning oma tulevikku seoses hariduse ja tööga, nimetatud eesmärk saab täidetud uurimisküsimustele vastuste leidmise kaudu, milleks autor kasutas suuremas osas „Horisont 2020“ uurimis- ja innovatsiooniprogrammi poolt rahastatud EXCEPT projekti raames kogutud andmeid.

Käesolev magistritöö koosneb kolmest peatükist: „Teoreetilised lähtekohad“, „Metoodika“ ning „Tulemused ja arutelu“. Nendele peatükkidele eelnevad „Sisukord“ ja „Sissejuhatus“ ning järgnevad eestikeelne „Kokkuvõte“ ja saksakeelne „Zusammenfassung“, „Tänuõnad“, „Autorsuse kinnitus“ ning „Kasutatud kirjandus“. Lisasid on antud töös viis, millest esimeses on toodud uurimuse läbiviimise aluseks olev „Intervjuu kava“. Teises lisas on toodud „Intervjueeritavaga allkirjastatud nõusolek“, tema andmete kasutamiseks. Kolmandas, inglisekeelses „Transkribeerimise juhendis“ on toodud olulised aspektid intervjuude transkribeerimiseks. Lisas neli on toodud uurimistöö kvalitatiivse sisuanalüüsi tulemusena tekkinud „Kategoriate puu“.

Esimeses peatükis „Teoreetilised lähtekohad“ on käsitletud Euroopa statistikat ning kõrvale jäetud Jaapanis ja mujal maailmas tehtud uuringud. Keskendumine Euroopale on tingitud ühtsema statistika olemasolust ning probleemi sarnasusest Euroopa Liidus. Kõrvale jäetud riikide kultuurilised normid, mis erinevad Euroopa kultuuriruumist, võivad mõjutada uurimistulemusi ja seetõttu ei ole tulemused võrreldavad. Võrdlusena on põhjalikumalt

käsitatud Austria uurimusi, sest sealne noorte protsent, kes ei õpi, ei tööta ega osale koolitustel, on väiksem Euroopa Liidu keskmisest ja Eesti vastavast statistika näitajatest.

Peatükis „Teoreetilised lähtekohad“ algab „Haridustee katkemise“, „Töötuse“ ja „NEET-mõiste“ lahtikirjutamisest ja definitsioonide andmisest, mida kasutatakse kogu töös läbivalt. Seejärel antakse ülevaade NEET-noortega seotud uuringutest Euroopas ning Eestis. Kaks viimast alapeatükki „Väljapääs NEET-staatusest“ ja „EXCEPT projekt“ toovad välja noorte võimalused Eestis, väljumaks NEET-staatusest.

„Metoodika“ peatükis on kirjeldatud uurimustöö läbiviimiseks kasutatud metoodikat. Antud peatükis on kirjeldatud valimit, andmekogumise ja -töötlemise metoodikat, tööriistu ja reegleid. Peatükis „Andmeanalüüs“ on lahti kirjutatud, mille alusel on koostatud uurimistööks vajalikud koodid ja kategooriad ning põhjendatakse valikute kriteeriumeid.

Kolmandas peatükis „Tulemused ja arutelu“ on võimalik tutvuda uurimistulemustega. Uurimisküsimuste põhjal on tehtud intervjuude kokkuvõtted ning nende analüüs. Kvalitatiivset sisuanalüüsi kasutades on leitud uurimisküsimuste vastused, mis toovad esile noorte mõttemaailma ning olulised kitsaskohad. Töös leiavad kajastust noorte ootused tulevasele tööle, töö asukohale ning palgale. Seoseid töö ja kooli vahel on noored kirjeldanud nii minevikukogemuste läbi kui ka tulevikuootuste põhjal. Analüüsi tulemusel põhinevalt on toodud järjest küsimuste vastused ning töö eesmärgi täitmine võetakse kokku peatüki lõpus.

1. Teoreetilised lähtekohad

1.1. Haridustee katkemine

Hariduse all mõistetakse Eestis formaalharidust, mis toimub õppekava alusel ja haridusasutuses või osalist formaalharidust, mis toimub koduõppes. Riikliku õppekava täitmisel saab lõpetaja riiklikult tunnustatud dokumendi, milleks on diplom või tunnistus. Haridusega kaasneb tihti mõiste „haritus”, mis kätkeb endas inimese omadusi, läbitud õppekavades omandatud, samuti elus kogutud, omandatud teadmisi ning kultuuri mõistmist (Sarv, 2017).

Eesti Vabariigi haridusseaduses §2 lg1 on defineeritud hariduse mõiste kui „õppeprogrammidega ettenähtud teadmiste, oskuste, vilumuste, väärtuste ja käitumisnormide süsteem, mida ühiskond tunnustab ning mille omandatust ta kontrollib“ (Riigikogu, 2016).

Hariduses nähakse investeringut inimkapitali ja see on tähtsaim vahend, mis võiks kindlustada Euroopa Liidu poolt soovitud globaalset majanduse turuliidri positsiooni (Gillies & Mifsud, 2016). Koolist väljalangevus on peamine probleem kaasaegses majanduses (Meyers, 2013). Noorte tööturule mitte rakendumine on Euroopa majandusele kaasa toonud hinnanguliselt 120 miljardi euro suuruse kahju, mis on 1% Euroopa Liidu SKT-st (Mascherini et al., 2012). Haridus aitab tagada noore konkurentsivõimet tööturul, kuid suur osa noori katkestab oma õpingud erinevatel haridustasemetel väga erinevatel põhjustel.

Õpilaste haridustee katkemise põhjusteks võivad olla kognitiivsete võimete puudumine, motivatsiooni puudumine lõpetada kool või mõlemad tegurid korraga (Meyers, 2013). Haridus- ja Teadusministeeriumi (edaspidi HTM) uuringus on Espenberg jt (2012) välja toonud kutsekoolide õpilaste (katkestanute ja katkestamisohus olijate) ja koolipersonali vaatepunktid haridustee katkemise põhjuste osas. Katkestamise põhjused on jaotatud antud uuringu põhjal nelja gruppi:

- inimesest endast;
- perekonnast;
- koolist tulenevalt;
- majanduslikust seisust põhjustatud (lk 15).

Koolipersonal ja õpilased on üksmeelel katkestamise põhjuste osas, milleks on inimesest endast tulenev laiskus ja õpiharjumuse puudumine ning perekonnast tingitud

kodune olukord, mis on õpingute edukuse oluline mõjutaja. Mitmed õpingud katkestanud või katkestamisohus olevad õpilased on pärit purunenud, üksikvanemaga või sotsiaalselt vähekindlustatud peredest, kus vanemad ei tegele lastega piisavalt või ei oska probleemide tekkides neid lahendada ega abi otsida. Pere majanduslikult keeruline olukord võib oluliselt mõjutada koolis käimist ja õppevahendite ostmist (De Witte et al., 2013). Koolipersonali arvates on majanduslikult raske olukord suurem haridustee katkestamise mõjutaja. Majandusbuumi ajal õpingute katkestamise üheks põhjuseks oli õpilaste suundumine tööturule. Majandussurutise ajal see põhjus kahanes. Õpilaste intervjuudest majandustsüklite mõju õpingute katkestamisele ei ilmnenud. Kõige suurem erinevus esines koolist tulenevate kutseõpingute katkestamises. Siinkohal tuleb arvestada, et intervjuueeritud õpilaste hinnang õpingutes saadud toele või selle puudumisele sõltub tema personaalsest tunnetusest (Espenberg et al., 2012).

Andrew ja Flashman (2017) on uurimuses VIII klassi õpilaste üleminekust IX klassi välja toonud, et muutused kaaslaste keskkonnas ja mõjus viivad oluliste muudatusteni õpilaste eeldatud käitumises, hoolimata negatiivsest šokist üleminekul keskkooli. Samuti viitavad autorite tulemused, et ümberkorraldused eakaaslaste seas võivad endaga kaasa tuua nii positiivseid kui ka negatiivseid tagajärgi. Erinevused ilmsid õpilaste soolise näitaja alusel. Neidudel on pigem kõrgemad ootused üleminekule, samas noormeeste ootused pigem langevad. Tabelis 1 on haridussüsteemist varajase väljalangevuse statistika (Early leavers..., 2017) Euroopa Liidu tööjõu-uuringu kohaselt välja toodud õpingute katkestajate protsent 18–24-aastaste noorte kohta, kellel on täidetud järgnevad tingimused:

läbitud koolituse tase või omandatud kõrgeim hariduse tase on ISCED (International Standard Classification of Education) 0, 1, 2 või lühike 3c;

ei ole omandatud haridust ega osaletud koolitusel viimase nelja nädala jooksul.

Nimetaja on sama vanuserühma kogu elanikkond, v.a need, kes ei vastanud küsimustele omandatud hariduse või läbitud koolituse kõrgeima taseme ning hariduses ja koolituses osalemise kohta.

Tabel 1. Haridussüsteemist varajase väljalangevuse statistika % (Early leavers..., 2017)

	2012	2013	2014	2015	2016
EL (28 liikmesriiki)	12.7	11.9	11.2 (b)	11.0	10.8 (p)
Eesti	10.3	9.7	11.4 (b)	11.2	9.7 (p)

Märkus. (b) – aegrea katkemine; (p) – esialgne väärtus.

Tabelis 1 selgub, et kui ajavahemikul 2012–2016 on EL-is keskmiselt haridussüsteemist väljalangenute arv ühtlaselt vähenenud, siis Eestis ei ole see olnud ühtlases langustrendis, vaid aastal 2014 tõusis märgatavalt haridussüsteemist väljalangenute protsent.

Juba Beaudreau on leidnud oma analüüsis (1979), et keskkoolist väljalangejad sisenevad tööturule madalamalt tasustatud töökohtadele ja on märkimisväärselt ebasoodsamas konkurentsiolukorras, hoolimata tootmisalaste töökohtade ülekaalule Inglismaal, mis nõuavad minimaalset haridust või on üldse haridusnõudeta.

Statistikaameti andmetel oli aastal 2014 iga viies (20%) Eesti tööturul olev madalama haridusega noor töötaja. See on kaks korda suurem näitaja kui 20–29-aastaste noorte seas keskmiselt Eestis. Ligi 33% vanuses 20–29 ja madalama haridusega noortest ei olnud tööturul aktiivsed. Seega võib väita, et madalama haridusega noorte tööturunäitajad ei ole head. Eesti naaberriikides oli 20–29-aastaste madalama haridusega noorte töötuse määr: Soomes 24% ja Lätis ligi 26% (Krusell, 2015).

1.2. Töötuse mõiste

Rahvusvaheliselt on mõiste „töötu” (*Arbeitslos*) väga kitsalt määratletud, samas kui mõiste „töötaja” (*Erwerbstätig*) on laiemalt defineeritud, see võib viia töötuse probleemiulatuse alahindamiseni, eriti noorte seas (Bacher et al., 2013). Näiteks jäävad vaatluse alt välja need, kes ei ole töötuna registreerunud.

Statistikaameti definitsiooni kohaselt, mis baseerub ILO metoodikal (Chernyshev, 2017), nimetatakse töötuks 15–74 aastast inimest, kes on ilma tööta, otsib tööd ja on suuteline tööle asuma kahe nädala jooksul. („Mõistete sõnastik...“, 2014). Pikaajaliseks töötuks loetakse inimest, kes on otsinud tööd aasta või kauem, sealjuures noort, vanuses 16–24 aastat, loetakse pikaajaliselt töötuks, kui ta on kuus kuud tööta olnud. Ülipikaajaline töötu on inimene, kes on otsinud tööd üle kahe aasta (Marksoo, 2010). Pikaajalisteks töötuteks on tööturul kõige enam noored inimesed, madalamate oskustega inimesed ja mehed (Joint Employment Report, 2015).

Pikaajaline töölt eemalolek mõjutab tugevalt noorte inimeste tulevast töökarjääri ja üldist tööharjumust (Marksoo, 2010). Tegevusetus võib kaasa tuua lootusetuse ja rahulolematuse tunde, käitumis- ja vaimse tervise probleemid. Haridustee jätkamine võiks olla üheks väljapääsuks töötusest ning sellega kaasneda võivast sotsiaalsest tõrjutusest. Haridus oleks noortele kui kaitsev tegur, mis laseb neil keskenduda isiklikule arengule (Benjet et al., 2012). Mitchell jt (2015) uuringust selgub, et õpingute jätkumine kolledžis mõjub

soodsalt täiskasvanuks kujunemisele. Kolledžist väljakukkunute ja seal mitte kunagi käinute hulgas on murdeea probleeme rohkem (järjekindlusetus, otsustamatus, enesehinnangu probleemid jne). Muus osas (finantsiline kindlustatus, osajaga töötamine, kooselu partneriga) erinevusi ei ilmnenu. Haridussüsteem peab tagama kooli lõpetajale üleminekul tööturule selleks vajalikud kompetentsused, seda mõistetakse ka kui investeerimist või meedet majanduslanguse negatiivsete mõjude vähendamiseks (OECD, 2015).

Viimastel dekaadidel on töajõuturg muutunud ebastabiilseks, mis tuleneb majanduse tõusudest ja langustest. Kadunud on mõned elukutsed ja tekkinud uued, milleks varem vajadus puudus (SA Kutsekoda, 2016). Inimesed peavad kiiresti kohanema muutustega ja olema valmis ümberõppeks. Selle probleemi mõjude vähendamiseks on ellu kutsutud Euroopa Liidu poolne algatus Lifelong Learning 2020 (Haridus- ja Teadusministeerium, 2014). Algatuse kohaselt toimub erinevate inimgruppide ümberõpe, et parandada nende positsiooni tööturul. Muutused puudutavad töajõuturul noori, kes peavad valima endale elukutse, arvestades järgnevat 50 aastat, mil ollakse tööturul aktiivne. Noortel pole traditsiooniliselt võimalik võtta eeskujuna oma vanematelt, kelle igapäevane töö on asendatud tehnoloogiliste vahenditega (või nende opereerimisega). Täiskasvanute kompetentside uuring (OECD, 2015) näitab, et noorem generatsioon (25–34 aastat) on kõrgema taseme kompetentsidega ja omab suuremat valmisolekut kasutada info- ja kommunikatsioonitehnoloogiaid probleemide lahendamisel tehnoloogilises keskkonnas kui vanem generatsioon. Kaasaegses tehnoloogilises ühiskonnas ei ole alati vanemad võimelised aitama noori eriala valikul, kuna neil puuduvad teadmised uutest valdkondadest. Rahvastiku vananemine peaks positiivselt mõjuma tööd otsivatele täiskasvanud noortele, kuna pensionile jäävad inimesed lahkuvad tööturult ja see annab võimaluse noortele inimestele tööturule sisenemisel. Samas tõstetakse paljudes maades pensioniiga (The Finnish Centre..., 2017). Samuti raskendab majanduslangus noortel üleminekut haridussüsteemist tööturule, sest tööturul on kogunud töajõud eelistatud võrreldes algajatega. Seepärast eelistavad noored inimesed oma haridusteed pikendada (OECD, 2015).

Töötuse mõju inimesele ja sellega kaasnevaid probleeme on maailmas põhjalikult uuritud juba alates eelmise sajandi keskpaigast. Euroopa Liidus koguvad töötuse andmeid Rahvusvaheline Tööorganisatsioon (ILO), Majanduskoostöö ja Arengu Organisatsioon (OECD) ja Eurostat. Riiklikult koguvad andmeid kohalikud statistika organisatsioonid. Eestis on selleks Statistikaamet, mis kogus andmeid töötuse näitajate kohta Eestis juba aastast 1989 (Statistikaamet, 2017).

Euroopa Liidu riikide seas oli ILO andmete kohaselt noorte töötuse määr (20,4%) 2015. aasta oktoobris kõrgem kui üldine töötuse määr (9,5%) (Bundesagentur für Arbeit,

2015). Üheks noorte töötuse põhjuseks on peetud tööturu poolt seatud järjest kõrgemaid ootusi erialastele oskustele (Simmons & Thompson, 2011). Tööturu situatsiooni muutusest tulenevalt võeti sajandivahetusel kasutusele mustri mõiste, mis kirjeldab noorte üleminekut töömaailma, mis institutsionaalselt parandatud, alternatiivne, stagneerunud, purunenud ja teadmatu. Viimati nimetatud muster käib tihti noorte naiste kohta, kes elavad maapiirkondades ja on nn „nähtamatud“ (Walther et al., 2006). Mustrid, mis on uurimustulemustes saadud, on vaid üks osa NEET-riski seletusest. Need on keerulised ja saavad nähtavaks ning mõistetavaks läbi kvalitatiivsete uuringute (Bacher et al., 2013). NEET-noorte mõiste on lahti seletatud järgmises peatükis.

1.3. NEET mõiste

Terminit NEET kasutatakse inimese kohta, vanuses 15–29 (34), kes ei õpi, tööta ega osale koolitusel. See tuleneb inglise keelsest lühendist väljendile „*Not in education, employment or training*“. Mõiste NEET kasvas välja 1980. aastatel Ühendkuningriigis (edaspidi UK), põhjustatuna tööturureformidest ja poliitikast (Bacher et al., 2013). 80-ndate lõpust kaotati UK-s noorte töötuse definitsioon. Enamus alla 18-aastaste noorte ei pääsenud alates 1988. aastast enam ligi töötutoetustele, samuti oli töötutoetuste kättesaadavus piiratud kuni 25-aastastele noortele (Furlong, 2006).

Teemakohast materjali läbi töötades jõudis magistritöö autor selgusele, et mõiste NEET on ajalooliselt välja kasvanud David Istance ja tema tööühma uuringutest aastast 1994. Faktide täpsuse huvides võttis töö autor kontakti autoriga David Istance ja täpsustas antud töösse puutuvaid fakte.

Istance ja tema uurimusrühma kaaslased kodeerisid antud uuritavate rühma koodiga 0. Esmase kodeering oli: ei õpi ja ei tööta=0, õpib=1, koolitusel=2 jne. Kuid siis selgus, et antud kodeering kattub 16-aastaste ja 17-aastaste grupiga, kel puudus õigus osaleda koolitustel, hoolimata sellest et nad olid koolist lahkunud ja ei olnud leidnud tööd. Aga nad ei sobitunud UK seaduse järgi töötute definitsiooni alla ja ametlikult ei tunnistanud sellise grupi olemasolu. Uurimusrühma kodeering tundus uuringu tellijatele negatiivne ja uuringu tellijate soovil võeti kasutusele mõiste „Staatuse A“. Järgmiste uuringute käigus võtsid uurijad uuesti kasutusele kodeeringule paremini vastava mõiste „Staatuse 0“, millest kujunes hiljem mõiste „Zero“ (Istance, 2016).

Osaliselt poliitilistel ja osaliselt mõiste selgituse kaalutlusel võeti mõiste „Staatuse Zero“ asemel kasutusele mõiste NEET: mõiste, mis tõmbab tähelepanu kategooria heterogeensusele

ja väldib negatiivset staatuse puudumise varjundit. Teadlaste jaoks on NEET-mõiste puudulik, kuna puudub kindel kokkulepitud definitsioon ja see teeb keeruliseks tuvastada muutusi või võrrelda seda rahvusvaheliselt (Furlong, 2006).

NEET-näitaja keskseks probleemiks loetakse antud grupi heterogeensust, mis väljendub selles, et antud grupp hõlmab endas noori, kes otsivad aktiivselt tööd ja on võimelised töötama; samuti aga noored, kes ei otsi tööd või pole võimelised töötama erinevatel tervislikel, majanduslikel ja perekondlikel põhjustel (Bacher et al., 2014; Furlong, 2006; 2007). Antud gruppi kuuluvad ka noored, kes ei tea, mida nad teha soovivad või on sunnitud lahkuma haridussüsteemist või tööturult (Bacher et al., 2014). Tööd mitteotsivad noored, kes teavad, mida nad teha soovivad, võivad tegeleda ka vabatahtliku tööga, reisida, tegeleda mitteametliku enesearendamisega (Furlong, 2006; 2007). Nendeks võivad olla loominguilised tegevused ja spetsiifiliste oskuste õppimine.

Eurostati raportis (Mascherini et al., 2012) on NEET-noored jagatud viide peamisse alamkategoriasse:

- Tavapäraselt töötu (*the conventionally unemployed*) - kategooria, mida omakorda jaotatakse lühiajalisteks ja pikaajalisteks töötuteks;
- Kättesaamatu (*the unavailable*) - laste hooldajad, perekohustustega, haiged ja puudega;
- Eelneva hõiveta (*the disengaged*) - need, kes ei otsi tööd, ei õpi ja ei ole seotud muude kohustustega ega oma puuet. Sealhulgas tõrjutud töötajad nagu ka teised noored, kes järgivad ohtlikke või asotsiaalseid eluviise;
- Võimaluste otsijad (*the opportunity-seekers*) - noored, kes aktiivselt otsivad tööd või koolitust, aga otsivad ka erinevaid võimalusi, mis neile on kasulik kogemuste või staatuse osas;
- Vabatahtlikud NEET-staatuses olijad (*the voluntary NEET's*) - siia kuuluvad noored, kes reisivad, tegelevad süstemaatiliselt tegevustega milleks on näiteks muusika, kunst ja iseõppimine (lk 24).

NEET-indikaator on ka teatud määral sotsiaalse tõrjutuse näitajaks noorte seas. Samas peab märkima, et mitte kõik NEET-noored pole sotsiaalselt tõrjutud, nagu ka kõik sotsiaalselt tõrjutud ei kajastu NEET-indikaatoris (Bacher et al., 2013). NEET-noored on haavatav grupp, kellel võib esineda riskikäitumist ja madalat vaimset tervist (Benjet et al., 2012). Sellised faktorid võivad omada negatiivset mõju hilisemale tööle ja sissetulekule, nagu ka füüsilisele ja vaimsele tervisele (raskused suhetes, ravimite ja mõnuainete tarvitamine, kriminaalne

tegevus) (Cuzzocrea, 2014). Psühholoogilised probleemid lapsepõlves on seostatavad probleemidega varasel töökarjääri alustamisel (Egan et al., 2015). Eelnevat kinnitavad ka uuringud Šveitsi NEET-meestega (Signorelli & Choudhry, 2015).

Eurostati (2016) kohaselt on NEET-noorte vanusemäär 15 kuni 34 aastat. Vastavalt NEET-noorte definitsioonile ei koguta statistikat üheselt ja Eurostati andmebaasi erinevad päringud toovad välja NEET-noorte vanusegrupe erinevalt. Vanused grupeeritakse enamasti 15–19, 20–24, 25–29, 30–34 aastased ("File:Share of...", 2017). OECD (2015) hinnangul on kõige tähtsam analüüsida NEET-noori, kes on vanuses 20–24 aastat, kuna selles vanusegrupis ei mõjuta koolikohustus NEET-noorte osakaalu või töötust.

Tänaseks pole töö autor leidnud ühest definitsiooni. Eri riikides kasutatav erinev meetodika statistika kogumiseks määratleb NEET-noorte protsenti erinevatelt, sest algandmed on vanusegrupiti erinevalt kogutud. Näiteks Ukrainas, Iisraelis, Montenegros ja Serbias kasutatav meetodika loeb vanusegrupi ülemiseks piiriks vanuse 35 aastat, samas kui ILO meetodika loeb vanusegrupi ülemiseks piiriks 29 aastat (Bardak, Maseda & Rosso, 2015).

1.4. Ülevaade NEET-noortega seotud uurimustest Euroopa riikides

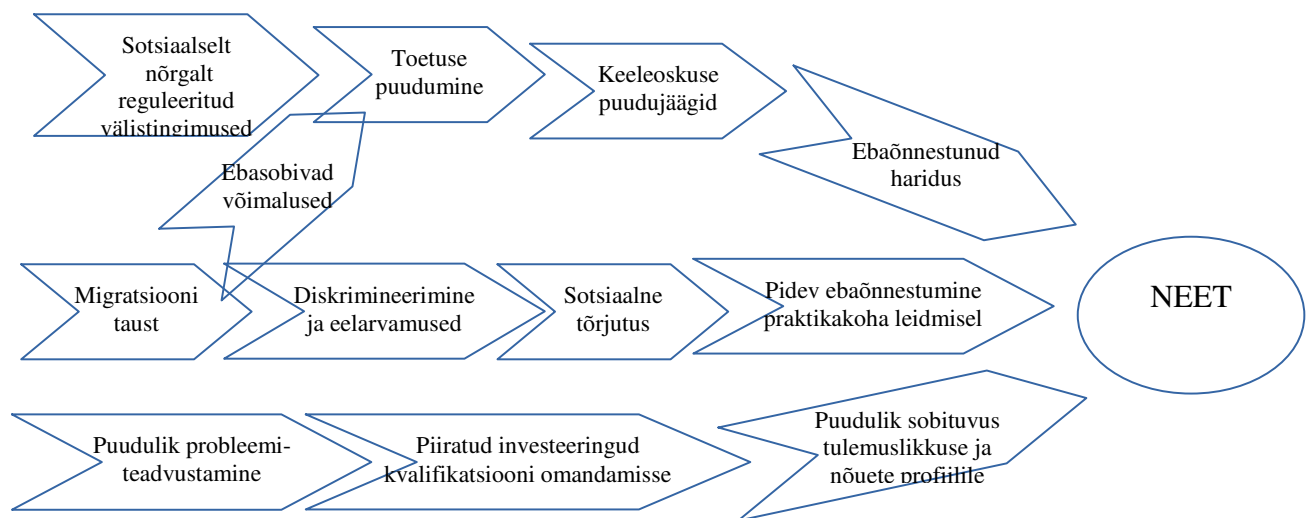
Euroopa Tööjõu-uuringu 2011. aasta mikroandmete alusel ei ole 52% NEET-noortest kunagi töötanud. Mittetöötavad isikud jagunevad töötuteks ja mitteaktiivseteks. Selliseid noori on enam 15–19-aastaste NEET-noorte seas 73%, 20–24-aastaste grupis on selliseid noori 43% ja 25–29-aastaste seas 28%. Mitteaktiivsete 15–29-aastaste NEET-noorte osatähtsus oli aastal 2013 kõige suurem Hollandis, Bulgaarias, Itaalias, Ungaris ja Rumeenias; töötuid NEET-noori on proportsionaalselt kõige enam Hispaanias, Kreekas ja Portugalis (Kasearu & Trumm, 2013).

OECD (2015) analüüsi järgi oli aastal 2014 kõige rohkem NEET-noori, vanuses 20–24 aastat Hispaanias 29%, Kreekas 31,3%, Itaalias 34,8% ja Türgis 36,3%. Kõige madalamad NEET-noorte näitajad olid samal aastal protsentuaalselt Luxembourgis 9,0%, Islandil 9,4%, Norras 10,0%, Saksamaal 10,1% ja Hollandis 10,4%, Austrias 12%. Baggio jt (2014) on välja toonud, et erinevused võivad seisneda ka kultuurilistes ja religioossetes eripärades. Põhjariigid on ajalooliselt olnud protestantlikud ning ladina riigid ajalisel olnud katoliiklikud ja/või ortodoksed. Ajavahemikus 2000–2014 polnud suuri muutusi 20–24 aastaste noorte seas, kes ei õpi ega tööta, see oli 17%–19% (OECD, 2015).

UK-s on mõiste NEET ebaselge ja selle põhjuseks on peetud üldist segast arusaama kaasaegsest tööturust ja sellest, kuidas tuvastada haavatavaid noori inimesi (Furlong, 2007).

Austrias nähakse selget seost majanduspoliitilise konjunktuuri arengu ja NEET-noorte staatuse ning töötuse vahel. Samas puudub Austrias täpne teadmine NEET-indikaatori põhjuste kohta, samuti teadmine väljapääsudest NEET-staatusest (Bacher et al., 2013).

Võrreldes Eesti kõrget NEET-noorte protsenti aastal 2011, mis oli kõrgem võrreldes sama protsendiga Euroopa Liidus. Austria NEET-noorte määr on samal ajal 6,9%, mis oli peaaegu kaks korda väiksem Euroopa keskmisest. Põhjalikumalt uurides Austria andmeid selgub Bacher jt (2013) uuringust, et NEET-staatust ei saa noor ainult ühe konkreetse karakteristiku järgi, vaid see on mitmete ebasobivate tegurite kokkulangemine. Antud tegurite koosmõju toimele satub noor ebasoodsatesse tingimustesse, mille tagajärjel jõutakse NEET-staatusesse oljaks (Joonis 1).

Joonis 1. Näide, kuidas võib jõuda NEET- staatusesse (Bacher et al., 2013, lk 118)

Sotsiokultuurilised näitajad mõjutavad osaliselt ka noori, kes kuuluvad NEET-noorte riskigrupi. Siinkohal saab välja tuua migratsioonitaustaga noored, madala või lõpetamata haridusega noored ning Austria kodakondsuseta noored. Migratsioonitaustaga noorte tõenäosus sattuda NEET-staatusesse on Austrias 19,4%. Seejuures on oht valesti interpreteerida, et NEET-noored on suures osas migratsiooni taustaga, kuna neil on suurem risk sattuda NEET-staatusesse. Suurem riskigrupp on ka noored, kellel pole Austria ja teiste Euroopa Liidu riikide kodakondsust (Bacher et al., 2013).

Austria näitel on NEET-staatuse sageli seotud noorte liiga varase lahkumisega koolisüsteemist, NEET-noortest 47% on katkestanud kutsehariduse õpingud enne esimese aasta möödumist. Samuti on NEET-noorte seas palju neid, kelle vanematel on vaid kohustuslik algharidus (Bacher et al., 2013). Sellest lähtuvalt võib seoseid tuua, et vähese haridusega lapsevanemad ei suuna ja ei toeta laste kõrgema hariduse saamist. Eelnevale

räägib vastu asjaolu, et 2016 aasta andmetel oli 22,4% NEET-noori madala haridustasemega peredest ja 23,5% kõrghariduse või ülikoolidiplomiga peredest (Tamesberger & Bacher, 2014). Rumeenia näite kohaselt on suurim noorte töötus samuti kesk- ja kõrgharidusega noorte hulgas (Vasile & Anghel, 2015), mis on vastuolus Bacher jt (2013) poolt läbi viidud uuringutulemustega.

Rumeenia (Dănăciță, 2015) andmetel on nooremas eas (15–19) olevate töötute võimalus lühi- ja pikaajalist tööd saada mees- ja naissoost inimeste seas sama. Vahe hakkab ilmnema 20–29 aastatel, kus on suurem tõenäosus pikaajalist tööd leida just meestel. Bacher jt (2013) uurimuses selgub, et Austrias puudub sooliselt märkimisväärne erinevus NEET-riskigrupi sattunute vahel. Erinevus esineb põhjustes sattuda NEET-riskigrupi.

OECD (2015) analüüsis on aga välja toodud, et OECD riikides on naistel vanuses 20-24 aastat sagedamini võimalus NEET-staatusesse sattuda kui meestel, siiski on see riigiti väga erinev. Lapse saamine on mõjutanud NEET-indikaatorit, kuna 2010. aastal oli ema keskmine vanus esimese lapse sünnil 26,3 aastat (Rahno, 2011). Tüdrukutel ja noortel naistel tuuakse otsene seos NEET-riskigrupi sattumisel välja neli faktorit, milleks on väikelaste eest hoolitsemine, töötuks olemine ja selle kogemine, varajane haridustee katkestamine, haigus või puue. Varajane haridustee katkemine esineb tihedamini tüdrukute ja noorte naiste seas, kellel pole Austria või teise Euroopa Liidu riigi kodakondsust või kuuluvad esimesse migratsioonitaustaga generatsiooni (Bacher et al., 2013). Euroopas on esimese migratsioonitaustaga generatsioon inimesed, kes on sündinud väljaspool Euroopa Liidu riike (Steiner, 2009). See tähendab seda, et märkimisväärset osa varajaste koolist lahkunutega saab seostada migratsioonitaustaga (Bacher et al., 2013).

Riskitegurina Austrias tuuakse tüdrukute ja noorte naiste hulgas välja puberteedieas (esmasünnitus 16. aastaselt või nooremalt) emaks saamine. Lastega koju jäämine on põhjustatud väikelaste lasteaiakohtade puudusest (Bacher et al., 2013). Austrias on suudetud kriisiperioodil ära hoida NEET-noorte juurdekasvu noortele emadele lapsehooldusteenust pakkudes (Bacher & Tamesberger, 2016).

Kõikides OECD riikides on noortel töövõimelistel meestel, kes enam ei õpi, suurem tõenäosus leida tööd kui mitteõppivatel töövõimelistel naistel (OECD, 2015). Austrias on poiste ja noorte meeste riskiteguriteks NEET-staatusesse sattumisel enamasti seotud majanduse ja tööturupoliitikaga, kuna madalama haridusega ja kvalifikatsiooniga on võimalik teatud aladel tööd leida (näiteks ehitus). Individuaalsel tasandil on otsesteks riskiteguriteks ka varajase haridustee katkemine, eelnev töötukogemus ja tervis või puue. Mõjuvamaks riskiteguriks on töötuks olemise kogemus kui haridustee katkemine (Bacher et al., 2013).

Uurimuses Šveitsi meeste kohta selgus, et NEET-töötute ja samas vanusegrupis olevate teiste töötute suurimad erinevused olid esimeste suuremas mõnuainete tarbimises ja vaimsete probleemide ilmnemises. Iseloomuomaduste ja alkoholi tarbimises erinevusi ei ilmnunud (Baggio et al., 2015).

Termin NEET juhib tähelepanu mõiste olemuse mitmetahulisusele, sest see hõlmab erinevaid rühmi, kellel võivad olla erinevad vajadused nagu eelnevalt lugeda võis, kuid kes on väga tõenäoliselt regulaarselt töötud või väljaspool haridus- ja koolitussüsteemi teatud aja vältel (Mascherini, 2011). Seega NEET mõiste on struktuurse iseloomuga (Furlong, 2007).

1.5. NEET-noored Eestis

Eesti noorte tööpuuduse näitajate hulka arvatakse sageli ka NEET-noorte töötuse näitajad. Kuid NEET-noored moodustavad eraldi noorte kategooria, mida ei saa samastada teiste noortega, sest seda arvutatakse erinevate algandmete põhjal. Vastavalt töötuse definitsioonile ei arvestata töötute hulka noori, kes on lapsehoolduspuhkusel või ajateenistuses, küll aga arvestatakse eeltoodud grupe NEET-noorte hulka. NEET-noorte töötuse määra leidmiseks võetakse vanuses 15–29 aastaste noorte osakaal, kes ei tööta ega õpi (Kasearu & Trumm, 2013).

Eurofoundi analüüsi kohaselt moodustasid NEET-noored 2011. aastal Eestis 14,9% 15-29-aastasest rahvastikust. Nooremas vanusegrupis (15–24) oli vastav näitaja 11,8 % ja vanemas (25–29) 20,2% (Mascherini et al., 2012).

Eestis on Statistikaameti (2015) järgi noorte töötuse määr langenud võrreldes majanduskriisi languse perioodil oleva töötuse määraga. Eesti tööjõu uuringu andmetel oli 2014 aasta noorte meeste (vanuses 15–24 a.) töötuse määr 19,3% ja noorte naiste (vanuses 15-24 a.) 10,0%, kokku 15%. (Eesti Statistika Aastaraamat, 2015). Eesti Statistikaameti (2015) järgi langes 2015 a. I kvartaliks 15–24 aastaste töötuse määr 13,8%-ni, aasta lõikes on see aga 14,7% (Tabel 3). Jooniselt 2 on võimalik näha NEET-noorte hulka ja muutusi aastate lõikes, mis annab piltliku ülevaate ajavahemikust 2000–2016.

Tabel 2. Noored, kes ei tööta, ei õpi ega osale koolitusel (NEET-noored) 2000–2016 arvuliselt ("15-29-aastased, kes ...", 2017)

NEET-noorte arv, tuhat																	
	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016
15-29	55.2	52.2	46.1	44.2	46.7	41.3	31.9	33.4	33.3	51.2	49.3	39.0	38.8	35.6	33.6	29.2	31.7
15-24	31.6	31.0	22.4	22.9	25.6	21.6	17.7	18.3	17.4	26.7	24.9	19.7	19.7	17.3	16.9	14.7	12.0
25-29	23.6	21.3	23.7	21.3	21.1	19.7	14.3	15.0	15.9	24.5	24.4	19.3	19.1	18.3	16.7	14.5	19.7

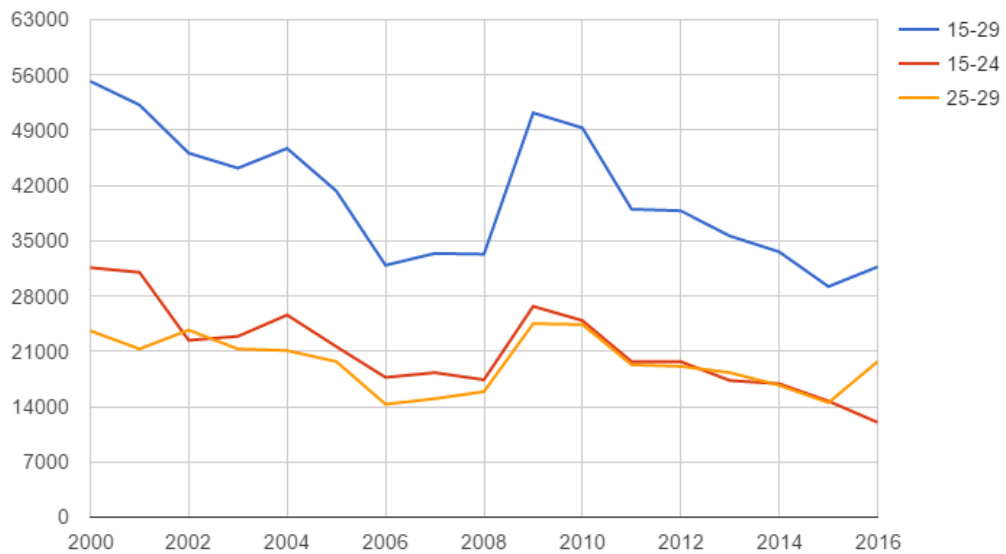
Märkus. 2000.-2015. aasta andmed on ISCED 2011 haridustasemetete järgi ümber arvatud 23.02.2017.

Tabel 3. Noored, kes ei tööta, ei õpi ega osale koolitusel (NEET-noored) 2000–2016 protsendiliselt ("15-29-aastased, kes ...", 2017)

NEET-noorte osatähtsus vastavas isikurühmas, %																	
	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016
15-29	18.4	17.8	15.7	15.1	15.9	14.1	10.9	11.5	11.7	18.3	18.1	14.7	15.1	14.3	13.8	12.5	13.8
15-24	15.8	15.9	11.4	11.7	13.0	10.9	8.9	9.4	9.1	14.5	14.0	11.6	12.2	11.3	11.7	10.8	9.1
25-29	23.7	21.6	24.3	22.0	21.9	20.6	15.1	16.0	17.0	26.0	25.6	20.2	20.1	18.9	16.8	14.9	20.0

Märkus. 2000.-2015. aasta andmed on ISCED 2011 haridustasemetete järgi ümber arvatud 23.02.2017.

Eurostati (2015) andmetel oli Eestis aastal 2014 NEET-noorte määr 13,8%. See teeb ligikaudu 34 000 noort inimest kõigest 15–29 aastastest noortest (Karis, 2016). Statistikaameti andmetel oli 2015 NEET-noori kõigest 15–29 aastastest noortest 29 200, see on 12,5% vastavast vanuserühmast (Roosimägi, 2016). Balti riikides ja Põhjamaades on majanduskriisi järgsel perioodil poiste osakaal NEET-noorte seas suurenenud, sest majanduskriis on peamiselt puudutanud ehitus ja tööstussektorit, kuhu enamasti noored poisid tööle asuvad (Mascherini, 2011).

Joonis 2. NEET-noorte arv Eestis, y-teljel NEET-noorte arv, x-teljel aastad

Statistikablogi (Roosimägi, 2016) jagab mittetöötamise põhjused noorte seas neljaks suureks alarühmiks. Mittetöötamise põhjusteks on:

- haigus ja/või puue;
- vajadus hoolitseda pereliikmete ja laste eest, sealhulgas rasedus-, sünnitus- ning lapsehoolduspuhkusel olijad;
- kõik muu põhjusega mitteõppivad, mittetöötavad ja koolitusel mitteosalevad noored;
- töötud.

Võrreldes Eurostati raportites kasutatava kategoriseerimisega ei ole Eestis kategooriates eraldi välja toodud „vabatahtlikud NEET-staatuses olijad“ ja „võimaluste otsijad“. Antud kategooriad on kokku tõstetud „muu põhjusega mitteõppivad, mittetöötavad ja koolitusel mitteosalevad noored“. Samuti vajab ära märkimist Eestis kategooria „haigus või puue“, mis Eurostati kategooriates on „kättesaamatu“ ning sisaldab laste hooldaja, perekohustustega, haiged ja puudega isikuid. Samas Eesti statistika kohaselt käib lapsega kodus olev noor ema eraldi kategooria alla võrreldes Eurostati kategooriatega.

Eesti kategooriate põhjal tegeleb haiguse ja/või puudega NEET-noorte toetamisega Eesti töötukassa. Eesti töötukassas on välja tulnud 2016. aasta uurimus, mis kajastab

tervise seisundist või puudest tingitud koolilõpetajate siirdumist tööturule. Töötukassa andmete kohaselt on puudega inimeste seast kuulmispuudega NEET-noori 16% ja liitpuudega NEET-noori 48% (Eesti Töötukassa analüüsiosakond, 2016).

Õigusrikkumise taustaga NEET-noored liigituvad Eestis „kõik muud põhjused...“ alla kuuluvateks, kelle toetamisega tegeleb Siseministeerium. Siseministri käskkirjaga nr 1-3/5 „Toetuse andmise tingimused õigusrikkumise taustaga noorte tööturule kaasamiseks“ kinnitatud eelnõu seletuskirjas on välja toodud sekkumise praktikate seisukohad. Selle kohaselt on sekkumised osutunud kulukateks, kuigi see vähendab sihtrühma tõrjutust ja võib vähendada tõenäosust korduvõigusrikkumiste toimepanemiseks. Riigid, kes on sekkunud õigusrikkumise taustaga noorte tööturule ja õppima asumisele, hindavad kulu-tuluaspektist oma tegevuse mõju kulutulusaks õigusrikkumise taustaga NEET-noore kohta (Siseministeerium, 2016).

Eurofoundi uuringu andmetel oli Eestis 15–29-aastaste NEET-noorte tööturule mittekaasatusest põhjustatud kogukulu aastal 2011 üle 309 miljardi euro. See on 1,93% kogu 2011. aasta Eesti sisemajanduse kogutoodangust (Mascherini et al., 2012).

1.6. Väljapääs NEET-staatusest

Bacher jt (2013) on välja toonud kolm meetet, mis on olulised, et väljuda NEET-staatusest:

- Meetmed peavad olema kohaldatud vastavalt olukorrale;
- Meetmed peavad olema hästi kavandatud, koordineeritud juhtumipõhiselt ja kombineeritud erinevatest osadest, et katta NEET-noorte vajadused;
- NEET-noored peavad olema keskmises, nende arvamus ja vajadus peab tõsiselt võtma, arvestades nende võrdsust, samuti neid julgustades (lk 112).

Seega on oluline toetus väljastpoolt.

Praktilisi näiteid väliste toetuste osas noortele on erinevaid, milleks on rahvusvahelised ja riigisisised korraldatud projektid ja meetmed. Aastal 2013 lepiti Euroopa Liidus Noortegarantii põhimõtted ("Noortegarantii – Tööhõive...", 2016). Eestis on Sotsiaalministeerium ning Haridus- ja Teadusministeerium kavandanud tegevused noortegarantii projekti raames, et tagada alla 25-aastastele noortele võimalus hiljemalt nelja kuu möödudes pärast töötuks jäämist või formaalharidusest lahkumist kvaliteetset tööd, jätkata haridusteed või leida sobiv koolituspakkumine. Noortegarantii kava väljatöötamine ja selle rakendamine eeldab tugevaid partnerlussuhteid kõigi oluliste osapoolte (avalik sektor,

Eesti Töötukassa, Rajaleidja, haridus- ja koolitusased, noorte tugiteenused, ettevõtjad, tööandjad jne) vahel (Sotsiaalministeerium, 2015).

Aastateks 2015–2018 on koostatud Noorte Tugila tegevuskava, mis võimaldab toetada umbes 8800 õppimise või töötamisega hõivamata noort. Noorte Tugila on osa Euroopa Liidu poolt algatatud Eesti Noortegarantii riiklikust tegevuskavast. Tegevuskava on mõeldud noortele 15–26 aastatele õppimise või tööga hõivamata noortele. Programmi eesmärgiks on koolist lahkunud või töö kaotanud noorte reintegreerimine ühiskonnaellu. Samuti aidatakse luua kontakte haridusasutuste, tööandjate ja organisatsioonidega. Aastal 2017 on antud projektiga ühinenud 50 noortekeskust, kus iga noortekeskus tegeleb ühes kuus kuni 30 noorega ja aastas vähemalt 53–70 noorega. Noored osalevad programmis vajaduspõhiselt kuni pool aastat ja osalusaja lõppemisel veel kuus kuud ("Noorte tugilad...", 2017).

Samuti on Rahandusministeerium ühtekuuluvuspoliitika fondide rakenduskava (2014-2020) kaudu välja toonud investeerimisstrateegia raha eraldamise kohta. Üks prioriteetidest on sotsiaalse kaasatuse suurendamise suund, mis on rahastatud Euroopa Liidu toetusest antud perioodil summas 133 753 104 eurot. Raha eduka kasutamise konkreetseks tulemusnäitajaks aastaks 2023 on teenust saanud NEET-noorte või riskinoorte arvu sihtväärtus on 15 360 NEET-noort, kes on vanuses 15–26 aastat (Rahandusministeerium, 2017).

Siseministeeriumi eelnõu „Toetuse andmise tingimused õigusrikkumise taustaga noorte tööturule kaasamiseks“ seletuskirjas on märgitud, et õigusrikkumise taustaga NEET-noorte toetav tegevus hõlmab individuaalset lähenemist, mille kaudu soovitakse aidata NEET-noori tööturule. Eelnõu seletuskirjas on välja toodud, et toetatud tegevused võiksid mõjutada sihtgrupi tööturule jõudmist ja sotsiaalse tõrjutuse riski ning ebaseadusliku tulu teenimise vähendamist. Samuti tööandjate poolt õigusrikkumise taustaga NEET-noorte aktsepteerimist ja tööga hõivamist. Sekkumise raames vahetatakse kogemusi õigusrikkujaid tööturule tulemuslikult kaasanud Taani Kuningriigi koostööpartneritega. Taani parimat praktikat kohaldatakse lähtuvalt Eesti oludele, selle tulemuslikkust hinnatakse (Siseministeerium, 2016).

Eesti Töötukassa ei paku konkreetselt NEET-noortele mõeldud projekte staatusest väljumiseks, vaid töötuse vähendamiseks üldiselt. Töötukassa kodulehelt võib leida sellekohaseid viiteid projektidele: Kaitstud töö (vähenenud töövõimega inimestele), Minu esimene töökoht (17–29 aastatele), et väljuda töötuse staatusest, kas tööturule, tööharjutusele, (edasi)õppima või koolitusele. Peatükis „NEET-noored Eestis“ on välja toodud, et Eesti noorte tööpuuduse näitajate hulka arvatakse sageli ka NEET-noorte töötuse näitajad (Kasearu

& Trumm, 2013). Erinevatel ministeeriumitel on olemas projektid, mis on suunatud erinevatele sihtrühmadele ja vanusegruppidele. Siit tekib ka probleem NEET-noorte toetamisel, sest kõik NEET-noored ei ole töötuna arvel ja töötukassa tegeleb ainult noortega, kes on end töötuna registreerinud.

Töötukassa heaks koostöö näiteks saab tuua projektid Haridus- ja Teadusministeeriumiga, kus suunatakse noori õppima või kursustele. Näiteks korraldavad karjääriinfospetsialistid tööelu ja tööturgu tutvustavaid töötube põhikooli lõpuklassidele ja gümnasistidele, et tõsta õpilaste tööalast teadlikkust ning ennetada noorte töötust.

Haridus- ja Teadusministeerium tegeleb noorte kooli tagasitoomisega, ennetamaks noorte töötuks jäämist. Selleks on ellu kutsutud pilootprojekt Tartu Kutsehariduskeskuses (Tartu KHK), mille eesmärgiks on luua tingimused kutseõppe katkestanud või konkursiga õppe võimalustest eemale jäänud noorte valmisoleku kujunemiseks kutseõppe tasemeõppe alustamiseks ning õppes püsimiseks. Projekti sihtgrupiks on põhiharidusega või lõpetamata põhiharidusega noored, kes ei ole varem kutsekoolis tasemeõppes õppinud, 2016 kevad-suvise vastuvõtuga mittevastuvõetud noored või noored, kes on alustanud õpinguid Tartu KHK-s, kuid õpingute jooksul ilmnes, et on tehtud vale eriala valik ja/või on ilmnunud õpiraskused õpiainetes.

1.7. EXCEPT projekt

NEET-noorte staatusest väljapääsu leidmiseks on Euroopa Liidu „Horisont 2020“ raames käimas EXCEPT uurimisprojekt, milles analüüsitakse noorte situatsiooni tööturul, sellega kaasnevaid sotsiaalse tõrjutuse riske ning hinnatakse sellega seotud poliitikaid 28 Euroopa Liidu riigis ja Ukrainas. Üheksas projektis osalevas riigis – Bulgaarias, Eestis, Itaalias, Kreekas, Poolas, Rootsis, Saksamaal, Suurbritannias ja Ukrainas – viiakse läbi kvalitatiivsed süvaintervjuud noortega. Projekti peaesmärgiks on välja kujundada tõhusaid ja uuenduslikke poliitikaid, aitamaks kaasa noorte inimeste paremaks toimetulekuks tööturul valitseva ebakindluse ja riskidega Euroopas ("Home - Except Project", 2017). Antud projekti raames Eestis läbiviidud intervjuud on käesoleva magistritöö üheks infoallikaks. Erineva haridusliku ja tööalase taustaga noorte seast valiti välja grupp, kelle töötuse risk on madala haridustaseme tõttu kõige suurem.

Statistikaameti 2011. aasta rahva ja eluruumide loendusel koguti kõigilt vähemalt 15-aastastelt töötamise, töötuse, tegevusala, ametiala ja töökoha asukoha andmeid. Sellest tulenevalt on töötuse määr vähenenud võrreldes 2000. aasta küsitlusega ühtlaselt

madalamatelt haridustasemetelt kõrgemate suunas. Kui algharidusega inimeste töötuse määr oli 27,5%, põhihariduse puhul 21,1% ning üldkeskharidusega inimestel 12,7%, siis rakenduskõrg- või keskerihariduse puhul oli töötuse määr 8,7% ning akadeemilise kõrgharidusega inimestel 5,6% (Statistikaamet, 2017). Kõige suurem tööpuudus on põhiharidusega või madalama haridustasemega noorte seas. Sellest lähtuvalt võib järeldada, et haridustee jätkamine toetab töötuks jäämise tõenäosuse vähenemist. Noorte aitamiseks on tarvis mõista, kuidas sihtgrupp ise probleemi ja selle võimalikke lahendusi näevad. Tuleb arvestada, et töötus ja vähene haridus ei ole tihti noortele probleemiks, kuna nende toimetuleku strateegiad võimaldavad neil endi arvates rahuldavalt toime tulla. Nende hinnangud võivad olla pikemas perspektiivis ekslikud. Eelnevast lähtuvalt ning peale teadusartiklite ja EXCEPT projekti materjaliga tutvumist on autor püstitanud käesoleva töö eesmärgiks:

Selgitada, kuidas näevad NEET-noored senist ja praegust haridusteed ning oma tulevikku seoses oma hariduse ja tööga.

Vastavalt eesmärgile on antud töö uurimisküsimused:

- Kuidas kirjeldavad noored oma haridustee katkemist ja põhjendavad seda;
- Kuidas mõjutab NEET-noorte arvates haridustee katkemine ja/või nende praegune haridustase tööturule sisenemist või uue töö leidmist;
- Millised on nende ootused tulevasele tööle;
- Millisena näevad NEET-noored oma tulevikku hariduses ja/või töövaldkonnas.

2. Metoodika

Antud töö aluseks on Euroopa Liidu „Horisont 2020“ uurimus- ja innovatsiooniprogrammi (grant nr. 649496) poolt rahastatud EXCEPT projekt, mille raames kogutud andmeid kasutatakse. Projektis kasutatud uurimismetoodika on valitud Torino Ülikooli töögrupi poolt. Projekti meeskonna poolt on kirjeldatud intervjuude läbiviimise metoodikat, valimi moodustamise strateegiat ning intervjuukavadega (Lisa 1) koos juhised intervjuude läbiviimiseks. Projekti käigus toimusid intervjuud noortega üheksas riigis vastavalt andmekogumise strateegiale ja intervjuu läbiviimise juhistele (Unt, 2017). Loa EXCEPT projekti raames Eestis läbiviidud intervjuude transkriptsioonide kasutamiseks andis projekti koordinaator võrdleva sotsioloogia professor Marge Unt.

2.1. Valim

Tulenevalt EXCEPT projektis läbiviidava uurimuse metoodikast olid uuritavad kahest erinevast piirkonnast. Ühest, kus tööd on leida lihtsam ning teisest, kõrge töötusega piirkonnast. Eestis viidi läbi 53 intervjuud, millest esimese rühma moodustasid Tallinnas ja Tartus elavad noored ning teise rühma Lõuna-Eestis ja Ida-Virumaal elavad noored. Intervjueeritavad olid vanusevahemikus 18–29 (30) aastat (mõned said intervjuu tegemise aastal 30) ning olid töötud olnud kuus kuud.

Intervjueeritavate leidmiseks kasutati EXCEPT projektis kolme põhilist varianti:

- Töötukassa: juhtumikorraldaja vastuvõtule tulnud ning kriteeriumidele vastavale noorele pakuti võimalust osaleda uuringus. Lähtuvalt noore soovist võttis ta ise intervjueerijaga ühendust või andis nõusoleku juhtumikorraldajal edastada oma kontaktandmed intervjueerijale, kes temaga ise ühendust võttis;
- Kohalik omavalitsus: sotsiaaltöötajad edastasid uurimuse sihtgruppi kuuluvatele noortele info ja intervjueerijate kontaktandmed;
- Ülikooli e-posti loend: kõrgharidusega inimeste poole pöörduti e-posti loendite kaudu (käesoleva töö valimisse antud allikast noori ei võetud);
- Sotsiaalmeedia: uurimuse infolehte jagati sotsiaalmeedia kanalite kaudu (Tallinna Ülikool [RASI], 2017).

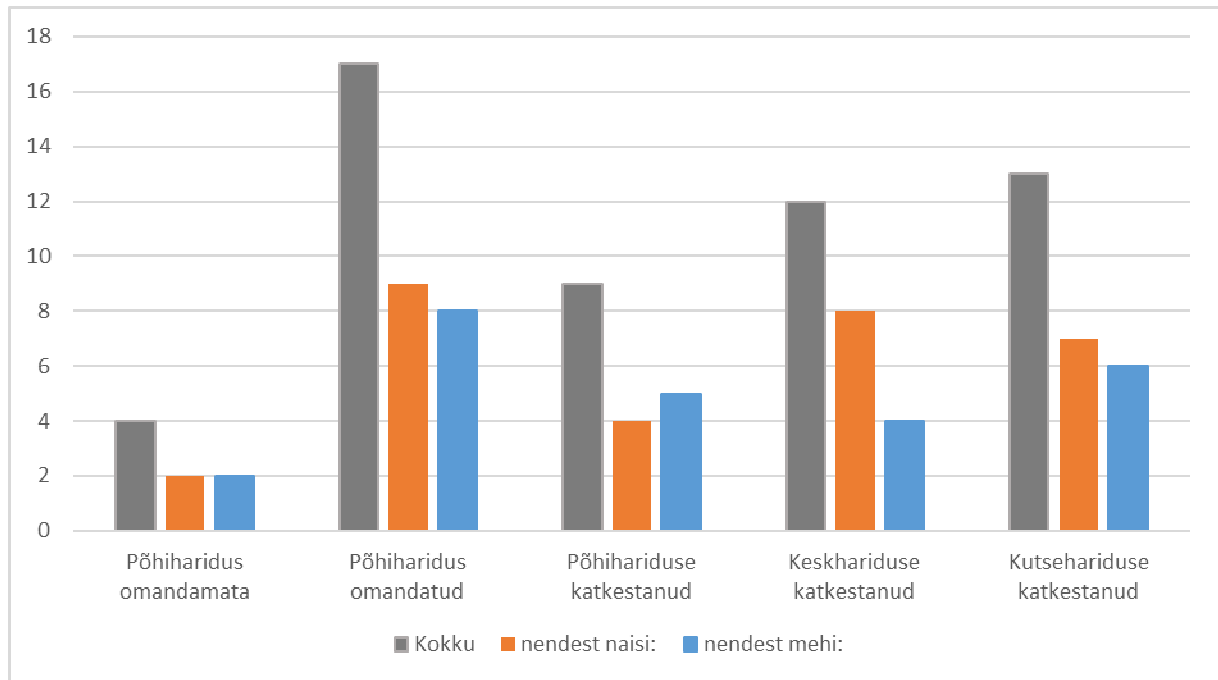
Käesolevas magistritöös on kasutatud strateegilist valimit. Valim valiti lähtuvalt homogeensete ja heterogeensete tunnuste kombineerimisel, kus valimi homogeensus valitud

tunnuste osas kindlustab uurimisobjektide võrreldavuse analüüsis ja muude tunnuste heterogeensus valimis kindlustab uuritava materjali tähendusliku mitmekesisuse (Kalmus, Masso & Linno, 2017). Valimisse kuulusid noored, kelle haridustee on katkenud enne keskhariduse omandamist ja kes ei õpi, ei tööta ega osale koolitusel (NEET-noor). Selliseid noori oli Eestis EXCEPT projekti valimis 20. Lisaks 20-le projekti raames intervjueeritud noorele kaasas töö autor ühe noore, kes vastas töö valimi kriteeriumitele ning kellega saadi kontakt, kuna ta osales Haridus- ja Teadusministeeriumi poolt ellu kutsutud Tartu KHK-s läbiviidud NEET-noortele mõeldud projektis. Seega on valimis kokku 21 noort, kes ei õpi, ei tööta ega võta osa koolitustest. Sooliselt jaguneb valim 10 meest ja 11 naist. Ilmestamaks valimit on koostatud tabel 4, valimi moodustamise kriteeriumid EXCEPT projektis ja käesolevas uurimuses.

Tabel 4. Valimi moodustamise kriteeriumid EXCEPT projektis ja käesolevas uurimuses

Käesolev uurimus	EXCEPT projekt
Vanus 18-29(30) aastat	Vanus 18-29(30) aastat
Olnud töötu 6 kuud, uuringus osalemise ajal töötu	Olnud töötu 6 kuud, uuringus osalemise ajal töötu või töö leidnud ja töötav
	Erineva tööpuuduse tasemega piirkonnas elavad
Alg- ja põhiharidusega	Esindatud kõik haridustasemed

Joonis 3, valimi jagunemine haridustasemete kaupa, on välja toodud graafiliselt: 4 noort on katkestanud põhihariduse omandamise; 17 noort on omandanud põhihariduse; 9 noort on katkestanud vähemalt üks kord põhihariduse; 12 noort on katkestanud keskhariduse omandamise; 13 noort on katkestanud kutsehariduse sealhulgas 2 noort on õppinud kutshariduses ilma põhihariduse nõudeta ning selle katkestanud. Analüüsi ei ole võimalik teostada haridustasemetest lähtuvalt, sest noored on omandanud erinevaid haridustasemeid ning katkestanud haridustee erinevatel hetkedel ja põhjustel. Noort ei ole võimalik üheselt siduda konkreetse haridustasemega välja arvatud juhtudel, kus noor on lõpetanud põhihariduse või mitte, kuid ka siis esineb olukord, kus noor on õppinud kutsehariduses ilma põhihariduse nõudeta ning selle katkestanud.

Joonis 3. Valimi jagunemine haridustasemete kaupa

2.2. Andmekogumise meetodika

EXCEPT projekti pilootuurimuses osalejatega viidi läbi poolstruktureeritud süvaintervjuud, et testida intervjuu kava sisuvaliidsust (Shiplely & McAfee, 2016). Intervjuuküsimuste sobivust hinnati ja teha vajalikud muudatused, et intervjuu mõõdaks seda, mida ta mõõtma peaks. Andmekogumise juures on oluline jälgida protsessi reliaablust ja valiidsust, mis on andmete kvaliteedi näitajad (Cohen, Manion, & Morrison, 2009). Pilootprojekti käigus väljatöötatud intervjuu puhul on küsimuste koostamisse haaratud mitmed rahvusvaheliselt tunnustatud eksperdid (teoreetikud ja praktikud). Eestis tõlgiti intervjuuküsimused ning Eesti projektipartneri meeskonnaliikmed lisasid vajalikke täiendusi.

Projektis viidi intervjuud läbi noortega ajavahemikus november 2015 kuni juuni 2016. Intervjuu kavas (Lisa 1) on välja toodud intervjuu küsimused ja täiendav info intervjuueerijale, mida soovitakse uuritavalt küsimustega teada saada ning võimalikud lisaküsimused, kui intervjuueeritav küsimusest aru ei saa või vastust ei anna. Erinevalt olid märgitud küsimused, mida tuli tingimata küsida (paksus kirjas) ning mida võis vajadusel küsida (tavalises kirjas). Täiendavate küsimuste osas oli intervjuueerijal vabadus otsustada, mida ja kuidas küsida. Vajadusel võis küsimusi ümber sõnastada. Lisaks poolstruktureeritud süvaintervjuule koguti vastajate taustaandmeid ning intervjuu ajal märkis intervjuueerija intervjuu kava lõpus olevatele ajatelgedele (Lisa 1) intervjuueeritava haridus- ja tööteel toimunud olulisemad

sündmused ja pöördepunktid. Seda oli vaja, et intervjuu käigus sündmuste ahelas orienteeruda, kuna noorte mõttekäik ei olnud seejuures lineaarne. Intervjuu läbiviimise kohta tehti lisaks ajatelje märkmetele ka audiosalvestus, mida kasutati transkribeerimiseks. EXCEPT projekti raames Eestis tehtud intervjuud on läbi viidud ja transkribeeritud autori osaluseta.

Käesoleva töö autor pidas vajalikuks kogeda uurimistöös kasutatud ja EXCEPT projekti meeskonna poolt läbiviidud andmekogumise protseduuri, et mõista selle tehnilisi eripärasid, intervjuukavas kasutatud küsimuste keerukat sõnastust õpilaste jaoks (vajadusel küsimuse ümbersõnastamine). Saavutamaks sügavat arusaama kogu protsessist viis autor läbi ühe intervjuu ning transkribeeris selle. Autori poolt läbiviidud poolstruktureeritud süvaintervjuu toimus käesoleval aastal Tartus. Intervjuukava oli identne eelpool toodud projektis kasutatud intervjuukavale. Intervjuu läbiviimise käigus ilmsel vajadus mõnel korral küsimused ümber sõnastada, nagu küsimustiku kavas lubatud oli. Intervjuu protseduur toimus kehtestatud intervjuu normidele vastavalt, mille käigus autor täitis ajateljed ja koguti intervjuueeritava taustaandmeid. Kogu protsessi kohta tehti helisalvestus ning hiljem autor transkribeeris selle.

Igale EXCEPT projektis osalenud noorele tutvustati enne intervjuueerimist lühidalt projekti. Intervjuueeritav andis kirjaliku nõusoleku intervjuus osalemiseks, selle helisalvestamiseks ning seejärel suunas intervjuueerija vestlust vastavalt etteantud ja kokkulepitud juhistele. Vahetult pärast intervjuud täitis intervjuueerija koos intervjuueeritavaga tema isikuandmete vormi (Lisa 1). Sõltuvalt vestluse tulemusest jagati materjale või infot institutsioonidest, kuhu noorel inimesel oleks võimalik oma murega pöörduda.

Töö autori poolt läbiviidud intervjuu järel ei tutvustatud noorele EXCEPT projekti, sest antud intervjuu andmed ei ole seotud projektiga. Autor tutvustas institutsioone, kus noor saab vajadusel abi.

Kõikidele intervjuus osalejale tutvustati intervjuu läbiviimise protseduuri, nende õigusest loobuda või mitte vastata, konfidentsiaalsust, andmete jagamist ja säilitamist ning teadustöös kasutamist. Neile anti lugemiseks ja allkirjastamiseks uuringus osalemise nõusoleku leht (Lisa 2). Intervjuueeritavate nimed asendati pseudonüümidega, mida kasutati intervjuudes, taustaandmetes, tööplaanides ja ajakavades. Pseudonüümid koostati intervjuude läbiviimise korraldamisel ja dokumenteerimisel. Transkribeerimise käigus asendati inimeste, asutuste, linnade, asulate ja külade nimed märgetega (***) ning selle järel sulgudes märgiti, suhe intervjuueeritavaga (koolikaaslane, laps), asutuste nimed asendati asutuse või ettevõtte tüübiga (puidutööstuse ettevõtte, kaubanduskett) ja mis tüüpi kohaga on tegemist (maakonnakeskus, küla Ida-Virumaal, väikelinn Lõuna-Eestis). Erandiks olid Tallinn ja Tartu,

mis suure elanike arvu tõttu ei võimalda elu- või õppimiskohana nimetatuna tuvastada intervjuueeritavat. Samuti jäeti alles teiste riikide nimed. Nimed eemaldati kindlustamaks uuritavate konfidentsiaalsus ja vältida intervjuueeritava identifitseerimist. Täpsem transkribeerimise juhend on esitatud ingliskeelsena lisas 3. Juhendi keelevelik on tingitud asjaolust, et seda kasutati kõikides EXCEPT projektis osalenud riikides.

Lähtudes uurimusküsimustest ja töö eesmärgist, vaadeldakse käesolevas töös noori, kelle haridustee on katkenud enne keskhariduse saamist ning kes ei tööta, ei õpi ega osale koolitusel. Samuti tuntakse huvi, milliseid raskusi nad on kogenud või kogevad tööturule sisenemisel või uue töö leidmisel.

2.3. Andmeanalüüs

Käesolevas töös on kasutatud intervjuude analüüsimiseks kogutud andmete konteksti arvestavat kvalitatiivset andmeanalüüsi meetodit, täpsemalt induktiivset sisuanalüüsi. Analüüsi protsessis lähtuti andmetest ning koodid ja kategooriad tuletati konkreetsetest andmetest (Kalmus, Masso & Linno, 2017). Intervjuudes analüüsitakse ainult haridust ja tööd kirjeldavat osa. Selle saavutamiseks luges töö autor läbi kõik valimi intervjuude transkriptsioonid ning markeeris eri värvidega hariduse ja töö lõigud. Seejärel koondas autor markeeritud lõigud eraldi tabelitesse, kus säilis side intervjuueeritava pseudonüümiga. Iga lõigule märkis autor juurde loendi. Lõigu teksti kodeeris autor vastavalt lõigu mõttele ning tõi välja identsed koodid, mis võtsid kokku transkriptsioonides olevad identsed mõtteavaldused. Iga koodi seostas autor intervjuueeritava pseudonüümiga ning intervjuueeritava lõigu loendiga, et tagada vajadusel kiire lõigu leitavus (Kalmus, Masso & Linno, 2017).

Seejärel transponeeris autor koodide tabeli ning kandis andmed MySQL andmebaasi, mida kasutati läbi PhpMyAdmin tarkvara. Tabeli andmete ülekandmiseks kasutas autor *insert* lauseid, mida võimaldas tabelitöötamise tarkvara genereerida. Iga *insert* lause vastas ühele koodile, mis oli varustatud viitega hariduse või töö lõigule, lõigu loendiga ning intervjuueeritava pseudonüümiga (edaspidi kirje). Transponeeritud tabeli kodeeris autor erinevate värvidega. Meeste hariduse lõikude kirjete märkimiseks kasutas autor sinist ning naiste puhul rohelist taustavärvi. Töö lõikude puhul kasutas autor meeste puhul valget tausta ning naiste puhul roosat taustavärvi. Järgnevalt printis autor kõik 1915 kirjet välja, milles oli kasutatud 1677 unikaalset koodi. Unikaalseid koode tekkis seetõttu palju, et noored olid toonud välja oma viie aasta perspektiivis oluliste asjadena kutsekooli lõpetamist, põhikooli lõpetamine, lapse saamine ning autor kodeeris väited vastavalt „5a: kutsekooli lõpetamine“,

„5a: põhikooli lõpetamine“, „5a: lapse saamine“ ning hilisemal loendamisel on kõik eeltoodud koodid loetud unikaalseteks. Samuti kodeeris autor lõigu terviklikult, mis tõi mitmed töösse mittepuutuvad koodid sisse, mida hiljem ei kasutatud.

Kategooriate protsessi loomise esmase sammuna grupeeris autor sarnased koodid uurimisküsimuste seisukohalt asjakohasteks kategooriateks, tehes samal ajal memosid (Kalmus, Masso & Linno, 2017) ja kandes kategooriad andmebaasi. Kategooriatesse jagunes 1079 kirjet, millest unikaalseid koode oli 955. Autor eemaldas üleliigsed kirjed, mis ei seostunud uurimisküsimustega, näiteks kirje „5a: mehele“. Samuti kodeeris töö autor esmalt ka noorte eelneva töökogemuse, kuid jättis selle hilisemas analüüsis kõrvale, sest see ei seostunud antud uurimistöö pealkirja ja uurimisküsimustega. Küll aga oli see esimeses etapis vajalik, sest sageli tõi noored oma eelneva ja tulevase töö vahele seoseid võrdluste näol, mida on kasutatud kolmandale uurimisküsimusele vastuse saamiseks. Koodide ja kategooriate nimed moodustusid konkreetsetest intervjuudest (Laherand, 2008). Teise sammuna jaotas autor kategooriad alamkategooriateks ning sisestas vastavad alamkategooria jaotused vastavatele kirjetele andmebaasis. Kategooriate ja alamkategooriate kirjeldamiseks andmebaasis lisas autor andmetabelile lisatulbad. Lisatulpadesse kantud tähistused olid unikaalsed nii esimese kui teise astme kategooriatele, et vältida kogemata vale lahtri täitmist. Näiteks tähistas kasutas autor esimese astme kategooriaid tähtedega: x; z; v; c ja teise küsimuse teise astme tähistusi tähekombinatsioonidega: hp; tk ja ko. Töös oli kokku kaksteist kategooriat (Lisa 4), mis vastasid uurimisküsimuste seisukohalt relevantsetele teemakäsitlustele. Esimene põhikategooria jagunes neljaks alamkategooriaks. Nende alamkategooriate all jagunesid noored haridustasemete kaupa, kus keskseks haridustasemeks on põhiharidus ning sinna juurde kuuluvad põhiharidus katkestatud, keskharidus katkestatud ning kutseharidus katkestatud. Teine põhikategooria, jagunes kaheks alamkategooriaks. Teise kategooria esimene alamkategooria oli sisemised takistused (näiteks: motivatsiooni puudus) ja teine alamkategorii oli välised takistused (näiteks: majanduslikud põhjused, laps, haigestumine, kool). Väliste tegurite loetelu alusel on noori võimalik grupeerida sarnaselt Furlongi (2006; 2007) ja Bacheri jt (2014) uuringutes grupeeritule. Samuti jagunesid veel neljas ja seitsmes põhikategooria alamkategooriateks. Näiteks seitsmenda kategooria alla jagunesid noorte arvamused oma tulevase töö asukoha kohta. See jagunes kaheks – töökoht Eestis ja töökoht välismaal. Arvuliste väärtuste saamiseks kasutas autor MySQL *select* lauseid koos *count* funktsiooniga.

Kodeerimise reliaabluse tagamiseks kodeeris käesoleva töö juhendaja töö autori osaluseta ühe juhusliku intervjuu transkriptsiooni. Juhuslik intervjuu leiti juhuarvu

generaatorit kasutades Microsoft Excel tarkvara kasutades. Iga intervjuueeritava pseudonüüm kodeeriti numbriga ning tarkvara funktsioon *RAND* leidis juhusliku numbriga pseudonüümide koodide hulgast. Vastavaks juhuslikuks intervjuuks osutus Maili intervjuu. Juhendaja kodeerimise aluseks oli antud töös kirjeldatud kodeerimise strateegia. Juhendaja poolt kodeeritud intervjuus esines hariduse osas 19 koodi ning töö osas 49 koodi. Juhendaja koodide kattuvus hariduse osas käesoleva töö autori koodidega oli 95%, see tähendab, et Käesoleva töö autor oli hariduse osas välja toonud 18 koodi ja töö osas 61 koodi. Kokku esines kahel kodeerijal unikaalseid koode hariduses osas 15 ja töö osas 34, millest kattus vastavalt 12 ja 27 koodi. Seega oli kattuvus hariduse puhul 80% ja töö puhul 79%. Juhendaja oli leidnud eelnimetatud transkriptsioonis ühe koodi rohkem, kui autor. Töö osas oli juhendaja poolt leitud koodide kattuvus käesoleva töö autori koodidega 94%, mis tähendab, et juhendaja leidis kolm koodi rohkem, kui autor. Hariduse osas oli autor välja toonud 18 koodi, millest juhendaja oli kodeerinud 78%, mis näitab, et autori kodeerimine oli laiapõhjalisem ja kõik autori koodid ei kategoriseerunud uurimisküsimuste alla. Töö osas kodeeris autor 61 koodi, millest juhendaja oli kodeerinud 74%. See viitab identsele muustrile, kus autor on kodeerinud erinevamaid mõtteavaldusi, et tagada kindlasti intervjuueeritavate vastused uurimisküsimuste kohta.

Reliaabluse suurendamiseks kasutatakse tugevalt struktureeritud intervjuud, mille puhul kõigile vastajatele esitatakse samasugused küsimused (Cohen, Manion & Morrison, 2009). Antud töös kasutatud intervjuu puhul olid põhiküsimused kohustuslikud ning kindlas sõnastuses. Täiendavad küsimused olid samuti välja pakutud, kuid vajadusel sai intervjuueerija neid muuta või küsida lisaks täpsustusi. Nii reliaablust kui valiidsust aitas suurendada intervjuukavale eksperthinnangute kogumine, kava parendamine nende alusel ja intervjuukava eelkatsetamine. Sel viisil vähendati suunavate küsimuste (vähendavad valiidsust) ja mitmetimõistetavate, ebaselgete küsimuste (vähendavad reliaablust) hulka.

Andmeanalüüsi protsessi kitsaskohtadena saab siinkohal välja tuua, et igale koodile oleks pidanud panema unikaalse identifikaatori väljaprintimise protsessi juures, sest siis oleks lipikute sorteerimise tulemuste digitaliseerimine kulgenud efektiivsemalt. Kodeerimisel oli autori eesmärgiks välja tuua võimalikult terviklik informatsioon koodis, mis aitab selgemalt määratleda intervjuueeritava mõtteavaldust. MySQL-ist saadud vastuseid kontrollis autor regulaarselt iga viienda päringu kohta välja prinditud lipikutelt, mis andis kinnituse, et päringutes vigu ei ilmne.

3. Tulemused ja arutelu

Kategooriad moodustusid nelja uurimisküsimuse alla. Esimese uurimisküsimuse, „kuidas kirjeldavad noored oma haridustee katkemist ja põhjendavad seda“, alla koondusid erinevad õpingute katkestamise tüübid, milleks on – haridustee katkemise kohad ja põhjendused noorte hinnangul. Teise uurimisküsimuse alla „kuidas mõjutab NEET noorte arvates haridustee katkemine ja/või nende praegune haridustase tööturule sisenemist või uue töö leidmist“ koondusid haridustee katkemisest tingitud mõjurid ning koolitusest tulenevad mõjurid. Viimased jagunesid omakorda kaheks, tuues välja eraldi kategooriatena toetavad ja mittetoetavad mõjutegurid. Kolmanda küsimuse „millised on nende ootused tulevasele tööle“ alla moodustusid kategooriad noorte ootusi toetavatest ja takistavatest teguritest tulevasele tööle. Neljanda küsimuse, „millisena näevad NEET-noored oma tulevikku hariduses ja/või töövaldkonnas“ alla moodustusid kategooriatesse noorte ütlused oma nägemusest tulevasele tööle või haridusele ning nendevahelised seosed (Lisa 4). Seejärel vaatles autor nende gruppide kombineeruvust, kasutades selleks MySQL päringuid.

Teoorias välja toodud erinevad põhjused NEET-staatusesse sattumise tunnuste osas ilmnemise antud valimisse kuuluvatel noortel, näiteks õpingute katkemine, kriminaalne taust, lapse saamine, majanduslikud probleemid ja haigus. Enamasti ilmnemise mitmed tunnused korruga: näiteks majanduslikud raskused ja kriminaalne taust; lapse saamine ja majanduslikud põhjused; töötuks olemine ja kodakondsuse puudumine. Mitme põhjuse korruga ilmnemist on välja toonud oma uuringus Bacher jt (2013).

Antud valimis on põhihariduse katkestanud vähemalt üks kord neli naist ja viis meest, kellest intervjuu ajaks on põhiharidus omandamata kahel naisel ja kahel mehel (Joonis 3. Valimi jagunemine haridustasemetega kaupa). Keskkhariduse tasemel on õpinguid jätkanud kaheksa naist ja kolm meest. Kutsehariduses aga seitse naist ja kuus meest. Oluline on märkida, et kutsehariduses on võimalik õppida kutsekeskhariduse tasemel, kutseõppes põhihariduse baasil ja kutseõppes põhihariduse nõudeta. Gümnaasiumis õppimisest on rääkinud viis naist ja kaks meest, kes peamiselt on välja toonud õppimise seoses täiskasvanute gümnaasiumiga. Gümnaasiumit lõpetanud ei ole ükski noor. Esmase analüüsi tulemusena saab välja tuua, et põhihariduseta noored on vastanud lühemalt ja nende vastused ei vasta esitatud küsimustele läbi kõikide küsimuste. Samuti võib tulemuste osas esile tõsta, et naised mõtleavad rohkem edasi õppimisele, kui mehed. Analoogsele järeldusele on jõudnud oma uurimustes ka Andrew ja Flashman (2017). Noored seostasid keskhariduse saamist peamiselt

täiskasvanute gümnaasiumiga ning kutseharidust, kui kiiremat lahendust tööturule sisenemiseks noored tihti ei näinud. Noored olid välja toonud pigem täiskasvanute gümnaasiumis õppima asumise kui kutsekooli lõpetamise. Üle poole käesoleva töö valimisse kuulunud noortest on katkestanud kutseõpingud (Joonis 3). Bacher jt (2013) uurimistulemuste järgi on NEET-staatuses olijate seas kutsekooli õpingud katkestanud 47%. Sellest lähtuvalt tekib küsimus, kas kutsekooli katkestajatel on suurem tõenäosus sattuda NEET-staatusesse, kui teistel haridustasemetel õpingud katkestanud noored. Esitatud küsimusele saab vastuse anda edasine põhjalikum kutsehariduses õpingute katkestanute uurimine.

Haridustee jätkamist kaks astet kõrgemal on näinud ainult kaks noort: üks, kes soovis lõpetada gümnaasiumi ja võib-olla asuda ka ülikoolis õppima ning teine, kes soovis lõpetada põhikooli ning asuda gümnaasiumis õppima. Kutseharidusest rääkides olid noored seisukohal, et pigem valida sobivam eriala, mis neile rohkem meeldib ja vähem arvestada sõprade või perekonna ootuste ja hoiakutega. Eelnev näib olevat vastuolus Andrew ja Flashmani (2017) uurimusega, millest selgub, et sotsiaalse keskkonna mõjutegurid muudavad oluliselt noorte käitumist. Mõned noored on juba õppinud sõprade eelistuste järgi valitud eriala ning õpingud katkestanud.

Meyers (2013) on välja toonud oma uuringus Luxemburgi kohta, et õpilaste haridustee katkemiste põhjusteks võivad olla kognitiivsete põhjuste puudumine ja/või motivatsiooni puudumine. Käesolevas uurimusest tõid noored välja peamiste põhjustena hariduse katkemisel just väliseid tegureid (näiteks sõbrad segasid õppimist, konfliktid õpetajaga, kodused probleemid), mida nähakse märksa suuremana kui sisemisi takistusi haridustee jätkamisel. Sisemisi takistusi, milleks peetakse ebaõnnestumise kogemust ja hirmutunnet kooli ees või motivatsiooni kadumist, on välja toonud ainult pooled noored valimist.

„Ja nüüd enne seda viimast last, kes on üheksakuune, siis ma tahtsin uuesti kooli minna. Aga kuna mul on niipalju aastaid vahele jäänud, siis ma olin seal ainult ühe päeva ja siis ma ei läinud klassi sissegi. Tähendab tund aega istusin vales klassis kogemata ... ja siis järgmine päev läksin ainult ukse taha ja tulin ära. Sest no nii ammu pole käind ja kõik on nii võõras ja siis mõtlesingi, et ah, ma parem ei lähe“ Helena, 24

"Ja siis, noh, kuidagi lõpetasin selle põhikooli ära. Ma jäin ka istuma mitu aastat. Ja siis lihtsalt vaatasin, mul viskas ... noh, mis, kaks korda jäin vist istuma. Et tundus, noh, nii palju, läks nii palju aega selle põhikooli pealegi ära, et närvid juba läbi. Et ei tahtnud enam." Erki, 24

Väliseid takistusi tõid välja kõik valimis olevad noored. Esines olukordi, kus majanduslike raskuste tõttu oli noor pidanud tööle minema. Samuti süüdistati õpetajaid liiga

suures kodutööde mahus või nende igavaid tunde, vanemaid või sõpru, kes segavad noorte arvates nende õppimist. Oluline on siinkohal mõista, et noored ei ole alati valmis muutma esimesena iseennast ning märkama oma isiklike puudusi. Sisemiste tegurite muutmine on noorel enda võimalik, kuid väliste tegurite osas kontroll puudub.

„Vot, kooli ma ei lõpetanud, kuna väga paljud asjad segasid mind ja tahtsin kiiremini tööle minna.“ Daniil, 22

"Ei, ma ühest (***) (linn) linnaosast kolisin teise. Aga põhimõtteliselt mul kodus oli olukord nii keeruline juba, et õppeedukus langes väga märgatavalt alla ja kolimise käigus ma nägin, et ma ei jõua järgi ka vastama minna nii palju, et järeletõid ja asju kuhjus niivõrd palju. Ja siis oligi, et kolimine ühest linnaosast sinna teise linnaossa, et kooli sõitmine oleks aega võtnud väga pikka aega, //mhmh// ütleme nii, et see sõit ise üle kolmveerand tunni. //mhmh// Kui ikka hommikul kell kaheksa pead koolis olema, sa tahad hommikul süüa, sa tahad hommikul riide panna, ma oleks pidanud hommikul kuskil pool kuus - kuus ärkama." Mai, 29

Kooli pooleli jätmise võis olla noore enda valik, kui tuli otsustada, kas jätkata õpinguid või asuda tööle.

"Muidu oli jah, tore kool, et õpetajatel oli aega sinu jaoks, aitasid, kõik oli hästi. Aga töös, mõtlesin, tahtsin minna pagar-kondiitriks õppima //ahah//, aga siis tekkis võimalus (***) (pagaritööstus Lõuna-Eestis) väljaõppega pagariks. Kogemust ei olnud vaja ja siis läksin sinna." Lotta, 30

Terviseseisundi tõttu haridustee katkestanud naised on terviseseisundi halvenemist seostanud ka lapse saamisega. Haigestumise tõttu haridustee pooleli jätmist mainis kaks noort.

„Mhmm. Ma üritasin uuesti kümnendat klassi alustada. (Naerab.)(8) Aga siis ... mis siis oli ... siis takistas see, et vanaisa surm oli vahepeal. Ja siis tuli see, et ma sain teada, et mul oli kilpnäärme alatalitus ja siis ma otsustasin, et ... Aa, ma üritasin veel koolis käia, aga lõpuks ma nagu ei suutnud seal käia ja siis ma läksin, ma vist läksingi esimest korda töötukassasse, (***)(üks väikelinn Lõuna-Eestis) omasse“ Marilin, 20

Takistusena on peaaegu pooled noored välja toonud lapse saamist ja/või olemasolu, mis on takistus nii edasiõppimisel, koolitustest osavõtmisel või tööle saamisel. See seostub tihedalt järgmise kategooriaga, kus noored ongi välja toonud lapse saamise või rasedaks jäämise, kui haridustee katkemise põhjuse. Last kui takistust on välja toodud seoses lasteaia asukoha või lahtioleku kellaajaga, lapse tervislike probleemidega. Samuti seavad vanemad last peres prioriteetsemaks kui iseennast. Nimetatud põhjusest räägivad enamasti noored emad, kuid leidub ka isasid, kes on sama probleemiga silmitsi seisnud.

*„Eelmine aasta sai vahepeal mõeldud, et läheks, aga... ((naerab)) Aga no siis ei jääks seda aega kõrvalt, et kui lapsed on haiged ja siis jälle ei saa minna, aga noh, õhtukoolis oli vist tegelikult kaks korda nädalas või oli kolm korda.“
Jaano, 27*

„Praegu ma mõtlen ja, mina mõtlen ka, et mul ema koguaeg ütleb, et kui lapsed lähevad kooli, siis lähed ise ka kooli tagasi.“ Elisabet, 25

Lapse saamisega seotud kulutused on noore pere jaoks suured, eriti kui vanavanemate poolt toetust ei ole või vanavanematel pole võimalik oma majandusliku seisu tõttu toetust pakkuda. Sarnast olukorda, kus ilmneb mitu järjestikkust faktorit, on kirjeldanud ka Bacher jt (2013) oma uuringule tuginedes. Noor ei saa haridusteed jätkata, sest on rase või perekonda sünnib laps ning samas ei ole riiklik või vanavanemate poolt pakutud lastehoiuteenus noorele perele kättesaadav.

Üheks haridustee katkestamise põhjuseks on noorte sõnul majanduslikud takistused. De Witte jt. (2013) on oma uurimuses välja toonud, et majanduslikud põhjused on üheks oluliseks teguriks varajasel koolist väljalangemisel. Noored räägivad, kuidas kool jäi pooleli raha, majanduslike raskuste või tööpakkumise tõttu. Haridustee katkemine majanduslike põhjuste tõttu on välja toodud pooltel valimisse kuulunud noortel, põhjendades töölkäimist õppevahendite soetamiseks vajaliku raha teenimisega ja elukoha või perekonna finantseerimisega. Noored on finantsvajadust seostanud vanemate lahutusega, kolimisega või lapse saamisega.

„Kõigepealt lõpetasin põhikooli, ss see oli vist ... 2010... ja siis läksin sotsiaalhariduskeskusesse. Ja ...kuna vanemad läksid lahku, tekkis sihuke raske olukord, olin sunnitud minema tööle ja ühel hetkel see ... keskhariduse omandamine jäi pooleli.“ Kevin, 24

"Mis seal, ma ei teagi... Kunagi ma tahtsin kokaks saada. Aga noh, sellest ma ei viitsi üldse rääkidagi!.../Mitte loobunud, söögitegemine meeldib. Aga... See oli too hetk, kui ma koolis käisin, siis ma tahtsin minna kokaks õppima. //Mhm.// Aga siis pani ema vinguma, et raha on vähe ja ma ei tea, mida iganes, noh. //Aa.// Minu jaoks oli raha vähe." Artur, 27

Kokkuvõtvalt võib öelda, et haridustee katkemise põhjusena on noored välja toonud majanduslikud põhjused ja/või vajaduse tööle minna, lapse saamise, terviseprobleemid, ebaõnnestumise kogemused ja hirmutunde kooli ees või motivatsiooni kadumise. Sarnastel põhjustel loobutakse katkenud haridustee jätkamisest. Küsimusele, kuidas kirjeldavad noored oma haridustee katkemist ja põhjendavad seda, on noored vastanud hariduse katkemise põhjustena enamasti väliseid tegureid.

Teise uurimusküsimusse koondusid noorte hinnangud seoses haridustee katkemisega ja tulevikus tööle asumisega. Noorte hinnangul on haridustee katkemine takistuseks töö leidmisel, tööturule sisenemisel või seal osalemisel. Tihti nähakse haridust kui kooli lõputunnistust, mis on tööle kvalifitseerumise tingimus. Noored on siinkohal rääkinud, et haridus on oluline, samuti on öelnud, et keskhariduse nõue tekitab probleemi erialal või kahetsetakse kooli pooleli jätmist.

„Nii et noh... Ja muidugi me vaatasime neid töökuulutusi ka selle tugiisikuga. Aga noh, midagi siukest, no ta teadis ka, et nagu mul haridust väga ei ole. Ja noh, mingit kogemust, mitte midagi. Et siis oli nagu raskem.“ Helena, 24

*"Ma arvan, et kui mul oleks mingi diplom, siis oleks lihtsam tööd leida."
Daniil, 22*

Koolitustest osavõtu mõju on noortel jaotunud kahte suuremasse kategooriasse. Esiteks, kuidas koolitus oleks võinud mõjutada neid, kes ei ole soovitud koolitusi saanud. Teiseks on: kuidas mõjutas koolitus neid, kes said soovitud koolitusi. Koolitustes osalemisest on rääkinud enamik noortest ning olulist erinevust meeste ja naiste osas pole. Enamik intervjueeritud noortest on osalenud koolitustel, kuid koolituste kasulikkust on noored hinnanud erinevalt. Haridust kui vahendit tööga hakkama saamiseks pole noored välja toonud. Pigem tuntakse muret, kuidas tööülesannete täitmisega toime tulla. Tööturule sisenemist ja koolitusest osavõtu huvi on noored seostanud omavahel ning lisasid sinna juurde töökoha leidmise ja sõbra/tuttava juurde tööle mineku ametlikult või mitteametlikult. Noored toovad välja koolituse kasulikkuse ja toetuse tööturule sisenemisel või tööle asumisel. Koolitusi seostab valimisse kuulunud noorte grupp pigem töötukassa poolt pakutud võimalustega ja tasulisi koolitusi tuuakse välja kui varianti, mida neil poleks võimalik kasutada.

„Lapsehoidja oli siis kui ma olin esimest korda töötu. Lapsehoidja koolitus siis mind suht saadeti suht varsti sinna, sest kuuldi, et ma olen lastega tegelema. Siis see klienditeeninduse ja see töö see koolitus, selle ma sain siit (***) (linnaosa), kui ma olin teist korda töötuna arvel. See töötaja nagu, ma läksin sinna ja teisel korral, kui ma seal käisin, pakkus kohe seal käisin pakkus kohe, et kas ma tahan koolitusele minna, neil on pakkuda. Esiteks selle eest saab tasu ja teiseks selle eest, et ma selle koolituse läbin, päris palju klienditeenindajad peavad olema selle koolituse läbinud ja ei ole seda läbinud. Et see võib kasuks tulla.“ Mai, 29

Mõnede koolitustega, kuhu on suunanud töötukassa, pole noored olnud rahul. Nendel osalejatel ei tekkinud koolituse käigus tunnet, et omandatakse uut, tööks vajalikku ja huvitavat teadmist või oskust.

„Jah. Aga töötukassa ei ole pakkunud seda, et müüjaks õppida või midagi sellist /.../ Hästi ... noh, ei saa öelda, et aitas, aga oli huvitav inimesi kuulata, mõned andsid nõu, vot ... Kuidas leida ühist keelt tööandjaga, midagi veel, vot, aga teine koolitus oli, käsitööga seotud. Lõpetasin sel kuul. Ei, mitte sel kuul, eelmisel kuul, mais. /.../ Pakuti, jah, seal koht vabanes ja selleks, et ma kodus ei istuks, saadeti mind kursustele.“ Regina, 23

Kokkuvõtteks tuleb tõdeda, et noored näevad oma madalat haridustaset takistusena töö leidmisel. Haridustasemest räägitakse kui formaalsest tööle kvalifitseerumise tingimusest, mitte kui teatud oskustest ja teadmistest, mis on töötamiseks vajalikud. Need, kes pole saanud soovitud koolitusel osaleda, usuvad, et koolitusest oleks neile abi tööle saamisel. Koolitustel osalenute rahulolu koolitustega on erinev.

Kolmanda uurimusküsimuse juures on uuritud noorte hoiakuid tulevase töökoha suhtes. Oma tulevase töökoha juures toovad noored välja oma töötukogemuse, palgaootuse ja töö asukoha soovi ning mis neile töötingimuste juures meeldib ning mida soovitakse vältida. Töötulemise kogemusest on rääkinud enamik noori, nii mehed kui naised ning see on NEET-staatust arvesse võttes ootuspärane. Soolisi erinevusi töötuse osas on uurinud ka Dănăciță (2015) Rumeenias ja Bacher jt. (2013) Austrias ning jõudnud sarnastele tulemustele, kus soolisi erinevusi ei esine töötuse osas. See tulemus vastab ka Statistikaameti andmetele (Krusell, 2015).

Töötukassas on registreeritud mitmed noored erinevatel põhjustel: noored on välja toonud haigekassa olemasolu vajaduse või koolitusvõimaluste kasutamise.

„Sündisin Tallinnas, vanemad tavalised, ei tea, lihtsalt minul vanemad kõik surnud juba, nii et, nii, töötukassas olen arvel 4-5 kuud, aga seda ka põhjusel, et vajan ravikindlustust ... ja nagu selliselt tööd ma siin Eestis ei saa, nii et siin ma ei tööta.“ Nikita, 30

Teistest eristus grupp noori, kellel ilmnis NEET-nooreks olemise eeldusena riskikäitumise tunnused, millele on viidanud Benjet jt (2012). Sellistel noortel oli kriminaalne taust ja kohtutäituri poolt seatud suured kohustused. Vabanedes kinnipidamisasutusest on kohustatud need noored registreerima endid töötuks, et neile oleks tagatud sotsiaalsed garantiid.

"Ses mõttes, et ma praegu olen töötuna arvele, on see, et ma sain vanglast välja, ma pidin panema ennast töötuna arvele." Artur, 27

Intervjueeritud noortel on enda sõnul küll valmisolek tööle asuda, kuid erinevate asjaolude tõttu pole see kas lubatud, võimalik või majanduslikult otstarbekas, sest

kohtutäiturid võtaksid võlgade katteks kogu teenitud tulu ära. Sama kehtib ka töötubirahade ja -toetuste kohta.

*"Teises firmas oli ka leping. Ja siis tekkiski (ei kuule) rumalustega, et ma olin kuhugi seltskonda sattunud, ma olin noor ja mul oli pidevalt raha, sest ma käisin tööl... Ja ... olin siinsamas ***platsil, kui mingil poisil peksti nägu üles ja võeti telefon ära. Kuna ma olin seal juures siis ma olin röövis kaasosaline ja 2013 aastal läksin vangi. Ja siis 2015 alguses tulin välja. Sain poole ajaga välja ja läksin maale tööle isa juurde farmi.... Traktori peale. See oli mul ka ametlikult. // [nii et isa juures ametlikult tööl]// Jah. Aga seal tekkisid probleemid kriminaalhooldusega, et öösiti tööl ja mingid asjad ei sobinud ja, lõpuks ... nad pidid leidma kellegi teise minu asemele." Kevin, 24*

Noorte ootused palgale olid pigem seotud antud piirkonnas võimalikes ametites pakutavate palgasummadega, kui noorte enda vajadusega majanduslikult hakkama saada. Noored on välja toonud palgasoovi miinimumpalgast alates kuni 1000 € suuruse brutopalgani. Unistatakse ka summadest kuni 1300€, kuid eeldatav palgasoov jäi väiksemaks. Naiste palgasoovid olid pigem väiksemad, kui meesterahvastel ja naised on palgasoovi kirjeldanud alates „veidi üle miinimumi“ või „palk ei ole oluline“ kuni „600€ neto“ summani.

"No vähemalt peaks olema miinimum. Aga muidugi oleks parem, kui oleks rohkem." Maili, 19

"Tegelikult peaks olema kuskil üheksasada või tuhat minu eriala peal." Tauri, 22

Oma tulevase töö asukohast on rääkinud enamik noori. Kolmandik noortest näeb oma tulevast tööd pigem välismaal ja kolmandik Eestis. Mitmed noored ei ole pidanud oluliseks mainida töö asukohta, kirjeldades tulevast tööd. Eestis töötamise eelistamisest räägitakse lapse olemasolu ja tema lasteaia käimisega seotult ning välismaal töötamisest rääkides toodi välja töötasu või eelneva välismaal töötamise kogemusega seonduv.

"/.../ Ja ta ei taha ka lapsi ära viia Soome, sest ta peaks ema nõusoleku saama. Ta ei taha kaugemale ka viia, et, ja maja läheb ka käest ära. Ma ei taha oma ema ka nagu päris sinna jätta üksinda, et kui kasuisale need joomatuurid peale tulevad, siis kes teda aitab seal. Vot ongi. Ma pigem töötaks väiksema palga eest, aga töötaks kodule lähemal //mhmh// ja oleks rohkem emale lähemal ja lastele, et ." Lotta, 30

"Mhm. Mõtlesingi, et kui kunagi Soome või kuskile peaks minema, siis ka mingi iga nädal palk kätte või noh, kui nagu, kui on must värk näiteks. Et siis et ei ole mingit jama, noh et. Või et töötad kuu aega ära, siis saad töö eest umbes sama. Noh, et oled kõik enda raha eest juba söönud võlgu, et asjatada ja siis //Just.// (arusaamatu sõna) palju" Erki, 24

Välismaale tööle asumise põhjusena nähakse tööturu halba situatsiooni Eestis. See on noorte hinnangul tingitud lihtsamate tööde palgatasemest, kuhu noortel oleks võimalik tööle asuda. Samas Eestis on sellistel ametitel palga tase nii väike, et see ei toeta noorte toimetulekut ning tööl käimisega kaasnevad kulud on maapiirkondades suuremad kui teenitud palk.

"((Ohkab)) Sest ... palgad on suuremad, niipalju nagu ma olen lugenud või näinud või kuulnud. Palgad on suuremad. No igal pool isegi uudistes ja kogu aeg, et elu on igal pool mujal tegelikult parem kui siin. Mis iganes sotsiaaltoetused on suuremad, ravikindlustus ... kõik on nagu suurem ja kõik on parem ja töökohti on rohkem. Inimesi ... inimesed on hoopis teistsugused. Et siin Eestis ongi, kõike on nii vähe ja kõik on nii väike ja pime ja noh, et ... ma ei tea." Helena, 24

Välismaal töötamise juures tõi mitu noormeest välja Soomes töötamise, kuid räägiti ka võimalikest töökohtadest Hispaanias, Austraalias, Ameerika Ühendriikides, Inglismaal või Rootsis. Hispaaniat, Soomet ja Rootsit seostati eelneva töökogemusega selles riigis ja Ameerika Ühendriike, Inglismaad pigem unistuste töökohana. Austraalia oli aga välja toodud kui võimalus, mida tuttavad on kasutanud.

Tulevast tööd on noored iseloomustanud erinevalt ning töö autor on jaotanud koodid hoiakuteks ja ootusteks, mida soovitakse kogeda ja mida soovitakse vältida. Antud hoiakuid on toonud välja kõik noored, hoolimata soost või haridustasemest. Soovitavate kogemuste all on noored välja toonud head töökaaslased, soovi tööle minna, stabiilse töökoha ning hea töösuhte.

"No praegusel hetkel näiteks klienditeenindust vaadata, siis näiteks istuv töö, klientidega suhtlemine ja üheksast viieni võiks olla, et laupäevad-pühapäevad vabad, et midagi sihukest" Marju, 28

Soovitakse vältida neile ebamugavust tekitavaid tingimusi. Tulevase töö ebaseeldivad aspektid, mida noored soovivad vältida, ilmekamad näited on: öötöö; ei meeldi, kui ei saa ametlikku tööd; lapse kõrvalt ei võeta tööle; vahetustega töö ei sobi; kodust kaugel; ebaseeldivad töökaaslased.

"Palk ei (arusaamatu sõna) seda üles. Palk võib olla sul nii suur kui on, aga mis seal kasu on, kui sul on, töökaaslased on ikka, vinguvad ja virisevad su kallal. //Mhm.// Päevast päeva, need on minu närvid, mis kuluvad" Artur, 27

Ametite osas olid välja toodud ehitusega seotud tööd Soomes, sukeldumisinstruktori ametikoht Hispaanias, toateenija ametikoht Rootsis ning bussijuhi ametikoht Ameerika Ühendriikides. Eestis välja toodud ametikohtadena oli mainitud juustuvabriku liinitööline,

kosmeetik, sekretär või autolammutusega seotud ametid. Antud töökohtade juures ei ole üheselt jälgitud seisukohta, et kõik töökohad peaksid olema ametlikud.

Oma tulevast ametikohta iseloomustades toodi välja olulise aspektina tööaeg ja tööle kohale jõudmiseks kuluv aeg. Noored ei taha tööle jõudmiseks aega kulutada ja tööaeg oli eelistatult pigem kaheksast viieni või ise planeeritav. Noortele ei meeldinud vahetustega tööaeg, õhtustel aegadel või öötöö, mida oli neile pakutud töötukassas. Ebameeldivus tööaja suhtes oli seotud lasteaia lahtioleku ajaga või bussiliiklusega. Kui kulud ei ole kaetud pakutud palgaga, siis noored ei olnud valmis tööle asuma. Kõrgema palgaga ametikohti aga ei ole välja toodud, sest need on tihti seotud kõrgema kvalifikatsiooniga ning seda tööandjal noortele pakkuda ei ole. Analoogetele järeldustele on tulnud juba Beaudreau (1979) ning Bacher jt. (2013) oma uuringutes, kus nad on kirjeldanud keskkooli katkestanu noori ja nende sisenemist tööturule madalama palgaga töökohtadele. Töökohta nähakse pigem töötaja seisukohast ning noorte vaates ei paku nad ise tööandjale väärtust. Noorte soovides tulevasele tööle kirjeldatakse pigem soovi vastutada ainult enda tööülesannete täitmise eest ning enamik ei näinud end juhtival ametikohal. Ootused tulevasele tööle on tagasihoidlikumad ja eesmärgid seotud äraelamisega või toimetulekuga kui unistuste täitumisega. Tööturule sisenemise valmisolek oli enamikul noortest olemas ja selle puudumise tõid pigem välja noored lähtuvalt finantspõhjustest.

Kokkuvõtteks on noorte seisukohalt oluline head töökaaslased, stabiilne töökoht ning hea töösuhe. Noored on valmis tööle asuma ning töökoha valik ei ole piiratud Eestiga. Tulevane töökoht peab sobituma pereelu ja pere vajadustega.

Neljanda uurimusküsimuse juures on noored välja toonud nende vaates seosed töö ja hariduse vahel ning nende pikema perspektiivi antud valdkonnas. Noorte arvates on oluline seos töö ja hariduse vahel, kuid valik langetatakse pigem vajaduste põhised. Esmatähtsaks peetakse toimetulekut ja seejärel nähakse võimalust asuda kooli või koolitusele, mis omakorda avab võimaluse saada paremale tööle.

"Keskharidusega saab bussijuhi eksamitele" Björn, 18

"Hetkel ma siis plaanin lõpetada täiskasvanute gümnaasiumi ära ja peale seda minna siis vastava eriala peale ja lõpetada ka see ära, et siis ilmselt niimoodi 4-5 aasta pärast ma juba töötaksin selle ala peal. Mul võiks kindlasti olla korter, elukaaslane ja võib olla ka perekond, et (.....) sellised plaanid on nagu hetke seisuga välja kujunenud." Eeva, 21

Kui esmased vajadused ei ole täidetud, siis ei saada jätkata haridusteed. Esmaste vajaduste hulk aga sõltub igast juhtumist individuaalselt (Mascherini, 2011). Noor, kes on äsja vabanenud kinnipidamisasutusest, peab enda hinnangul leidma endale esmalt ööbimise koha.

"Ei ole meil mingeid programme. Midagi sellist mulle ei pakutud. Ma vabanesin neli korda, kõik neli korda minule anti 20 eurot, anti välja ajutised dokumendid ja öeldi – lase jalga siit. Tulin välja ja kõik, aga kuhu minna, mine öömajja. Vot sa tuled välja, sul on kott, sul pole kusagile minna tegelikult, ja vot käigu pealt, hommikul on sul aega, oletame, kella üheksast lastakse välja ja kella kümneks õhtul pead leidma elukoha. Tuled välja, sul on 20 eurot taskus ja nagu ... valiku vabadus ... tuhat teed ja kõik ... Ja tuled välja ja ei mingit seal, et tule meile sotskeskusesse, me majutame sind ajutiselt sinna, midagi säärast ei ole."
Nikita, 30

Noor pere, kes saab lapse ja üks lapsevanematest käib koolis, on majanduslikult raskes olukorras, pere peab hädavajalikuks pigem lapsele kindlustada esmavajaduste rahuldamine kui pooliku haridusteedga lapsevanema haridustee lõpetamist.

"Jah, haridusega on küll selline lugu, et ma tahaks ikka ära teha. Aga see on ka nii, et kui... kui lükkad edasi... No hetkel ongi probleemiks see majanduslik olukord, et... ma ei tea, kas ma jõuangi selleni. Vast ikka jõuan. Ja tahaks ikkagi ära kolida sealt kohast. Linna lähedale. Ja laps linna kooli. Linnas on rohkem võimalusi. Et hetkeseisuga ma tahaks lihtsalt olla paikne, kuna laps on kahest lasteaiast läbi käinud. Ma ei taha kolmandat korda teda nagu ära võtta, et ta... stabiilset elu saaks mingi aeg elada. Kui ta kooli läheb, siis ta nagunii ju peab uute lastega kokku minema. Et tahaks ikka, jah, linna. Linna lähedal elada."
Karina, 23

Enamik noori näeb tulevikuplaane hariduses: pigem põhikooli lõpetamine ja täiskasvanute gümnaasiumis keskhariduse omandamine. Üks noortes seostab oma tulevast haridusteed ka kõrgharidusega. Enimlevinud hoiakud on seotud alustatud haridustaseme lõpetamisega kui uue haridustaseme alustamisega. Põhiharidust mitteomandanud naiste osas on välja toodud haridustee jätkamine keskhariduse tasemel.

Haridusega on seostanud oma tuleviku suur osa intervjueeritud noortest. Noored on tihemini kasutanud oma mõtete väljatoomiseks väljendeid: esmalt kooli, siis tööle; esmalt tööle, siis kooli; bussijuhi eksamiks vaja haridust. Sooliselt ei erine noorte hoiakud hariduse ja tulevase töö seostamisel. Seosed hariduse ja töö vahel on väga individuaalsed ning sõltuvad paljuski konkreetsete noorte elukogemusest ja hoiakutest.

"Kõigepealt tahakski et laps saaks lasteaeda, siis, saaks äkki isegi selle üheksanda klassi ära lõpetada //mhmh//, töö kõrvalt kui leiaks töö ka //mhmh// et, siis ma oleks väga rahul." Stella, 25

"Praegu on plaanis minna õppima ja tööle." Regina, 23

Pikemat perspektiivi (5 ja enam aastat) hariduse ja töö kontekstis näevad paljud intervjueeritud noortest, eriti just naised, mis kattub ka OECD 2015 aasta uuringutega. Samuti antud uurimistulemustes on naiste osakaal selle kategooria vastustes kaks korda suurem, kui meeste osakaal.

"Noh et, mul oleks hea töökoht //mhmh//, siis, haridus oleks käes, kas või kõrgemgi veel //mhmh// ja vot, et kõik on hästi." Stella, 25

"Viie aasta pärast... /.../ Kui seda arvestada, siis ma olen Austraalias ja teen seal tööd." Artur, 27

Noorte unistused on seotud konkreetsete ametitega. Noorte hoiakutest tuli välja pigem muster, kus suudeti üks samm ette mõelda, üksikutel juhtudel ka kaks sammu. Planeerimine ilmnes seoses tulevase haridustee kontekstis pigem naiste osas (Andrew ja Flashman, 2017) ja seostus karjääri ja elutee planeerimisel pigem meeste osas. Pikemat perspektiivi kirjeldasid noored pigem unistusena. Selget plaani, kuidas oma unistusteni jõuda, enamikul vastanutest polnud. Unistused olid seotud eelkõige pere ja koduga.

Viimasele uurimisküsimusele, millisena näevad NEET-noored oma tulevikku hariduses ja/või töövaldkonnas, on noored vastanud, et oma tulevikku näevad nad pooleli oleva haridustaseme lõpetamises ja enamik noori on valmis asuma tööle.

Sellest lähtuvalt näevad noored oma võimalusi haridustee lõpetada, kui haridustee pooleli jäämise põhjus on kadunud või on sellele lahendus leitud. Näiteks laps on saanud lasteaia koha või läinud kooli, leitud on õppimiseks vajalik finantsressurss või elukoht. Tööturule siirdumise võimalustena nähakse haridustee lõpetamist, eriala omandamist, kursustel osalemist, sobiva lastehoiu või elukoha olemasolu, sobiva tööajaga töökoha olemasolu, töötamist välismaal või kohtulike võlanõuete kustutamist.

Kokkuvõte

Kui algharidusega inimeste töötuse määr oli statistikaameti andmetel 2011. aastal 27,5% ja põhihariduse puhul 21,1%, siis kõige suurem tööpuudus on põhiharidusega või madalama haridustasemega noorte seas. Sellest lähtuvalt võib järeldada, et haridustee jätkamine toetab töötuks jäämise tõenäosuse vähenemist.

Töö eesmärk, selgitada, kuidas näevad NEET-noored senist ja praegust haridusteed ning oma tulevikku seoses oma hariduse ja tööga, on saanud vastuse läbi uurimisküsimuste. Küsimustele vastuste saamiseks viidi läbi 21 noorega intervjuud, kelle haridustee on katkenud enne keskkhariduse saamist ning kes ei tööta, ei õpi ega osale koolitustel.

Intervjuude põhjal läbi viidud kvalitatiivsest sisuanalüüsist selgus, et noortel on tulevikuplaanid tehtud lähitulevikule mõeldes, kuid pikemaid perspektiive ei nähta. Seoste loomise puhul osatakse välja tuua igapäevaseid seoseid, mille aluseks on noore senine kogemus. Pikemat perspektiivi kirjeldatakse kui unistust, mitte kui selget eesmärki. Õpingud katkestanud alla 30 aasta vanustel noortel on raskused tööturule sisenemisel või tööle asumisel. Õppimise katkestamise põhjustena nähti väliseid tegureid: haigus, majanduslikud põhjused, lapse saamine või kooli ebasobiv keskkond.

Valimis olnud noorte jaoks on töö ja elamise olukord üsna muutlik olnud, mis pole toetanud nende haridustee edukat lõpetamist ning esmaste sihtide saavutamist. NEET-noored näevad ühe abistava tegurina töötukassa tasuta koolitusi, mis aitaksid nendel omandada eriala, et kiirelt tööle saada. Oluliseks peavad noored koolituse sisu ja asjakohasust. Intervjuude põhjal saab töö autor järeldada: tasuta koolitusest osavõtt toob noorele kaasa kulu (koolitusele kohale jõudmine, koolitusel söömine, lapsehoidja palkamine jmt).

Intervjueeritavad tõid välja asjaolu, et saadud töökoht tagab majandusliku stabiilsuse, mis võimaldab töö kõrvalt täiskasvanute gümnaasiumis või kutsekoolis omandada põhjalikum erialane ettevalmistus. Haridustee jätkamist peavad noored pigem prioriteediks, kuid selle realiseerumine on tihedalt seotud perekondlike ja finantsiliste aspektidega. Noored ei ole seadnud hariduse omandamist kui eesmärki, vaid näevad seda vahendina.

Käesoleva uurimistöö oluline järeldus intervjueeritud noorte vastuste põhjal on: noored tahavad lõpetada pooleli olevat haridusteed ning seejärel asuda tööle. Oma tulevaselt töökohalt oodatakse häid töökaaslasi, stabiilset töökohta ning häid töösuhteid. Noored olid valmis tööle asuma ning töökoha valik ei olnud piiratud Eestiga.

Zusammenfassung

Nach den Angaben des Statistikamtes betrug im Jahr 2011 die Arbeitslosenquote bei den Jugendlichen, ohne Grundschulabschluss 27,5% und mit Hauptschulabschluss 21,1%. Dies bedeutet, dass es die höchste Arbeitslosigkeit bei den Jugendlichen gibt, die eine niedrigere Bildung haben. Es heisst, dass die höhere Ausbildung den Jugendlichen hilft, auf den Arbeitsmarkt einzutreten und das Weiterlernen verringere die Risiken der Arbeitslosigkeit.

Das Ziel der Forschungsarbeit ist, herauszufinden, wie die NEET - Jugendlichen (*Not in Education, Employment or Training*) ihren Bildungsweg heute und zukünftig sehen würden. Die 21 Interviews über Bildung und Arbeit wurden mit Jugendlichen durchgeführt, deren Bildungsweg in der Berufsschule oder im Gymnasium unterbrochen wurde. Sie gingen keiner Arbeit nach, lernten nicht und machten keine Weiterbildung.

Basierend auf der qualitativen Inhaltsanalyse ist herausgekommen, dass Jugendliche ihre Zukunftspläne nur für die nähere Zukunft machen und längere Perspektiven nicht sehen. Alltägliche Zusammenhänge sind im Vordergrund und in erster Linie sind sie mit ihren eigenen Erfahrungen verbunden.

Langfristige Perspektiven beschreiben diese Jugendlichen eher als einen Traum anstatt einer Vision. Jugendliche, die unter 30 sind, haben ihr Schul- oder Berufsausbildung unterbrochen, Sie sind öfters in Schwierigkeiten bei der Suche nach der Arbeit.

Nach der Meinung der Jugendlichen, sind Bildung und Ausbildung wichtig. Jugendliche denken, dass die Teilnahme an verschiedenen Ausbildungskursen eine alternative Möglichkeit für Allgemeinbildung ist. Dieser Weg kann ein Hilfsmittel sein, eine Arbeitsstelle zu finden. Jugendliche schätzen die kostenlosen Ausbildungen vom Arbeitsamt sehr. Sie helfen ihnen schneller einen Job zu finden. Wichtig dabei sind der Inhalt und die Aktualität der Ausbildung. Die Teilnahme an der kostenlosen Fortbildung bedeutet für die Teilnehmer: Ausgaben wie Transportkosten, Verpflegung, Geld für Babysitter, usw.

Jugendliche sehen die neu gefundene Arbeitsstelle als Zuversicht für die Zukunft, sie öffnet die Türen für das Abendgymnasium oder die Berufsschule. Eine gefundene Arbeitsstelle gewährleistet wirtschaftliche Stabilität und unterstützt sie bei der Realisierung ihrer Träume. Das ist aber dicht verbunden mit dem Familienleben und mit den Finanzen. Für die Jugendlichen bedeutet die Bildung nicht das Ziel, sondern mehr ein Mittel zum Zweck, um weiteres zu schaffen.

Eine wichtige Schlussfolgerung der Forschungsarbeit ist, dass die Jugendlichen die angefangene Aus- und Fortbildung beenden wollen, um danach arbeiten zu können. Gründe zum Abbruch der Schule waren meistens: Krankheiten, finanzielle Schwierigkeiten, Schwangerschaft oder eine unangemessene Schulumwelt. Von den zukünftigen Arbeitsstellen erwarten die Jugendlichen: gute Kollegen, einen stabilen Job und eine gute Beziehung zur Arbeit. Die Jugendlichen sind bereit, mit der Arbeit zu beginnen nicht nur in Estland. Arbeiten in Ausland sehen sie als eine Option um bessere finanzielle Möglichkeiten zu bekommen.

Auf Deutsch heisst der Title der Arbeit „Möglichkeiten zum Einstieg in den Arbeitsmarkt oder die Fortsetzung der Ausbildung von Jugendlichen, die auf Grund der vorzeitig abgebrochenen Schulausbildung in den Status NEET geraten sind, aus der Perspektive der Jugendlichen.“ und in Englisch heisst der Titel: *„The Opportunities of Youth in NEET-Status Due to Discontinued Education to Enter Employment or to Continue Education as Seen by Youth“*.

Tänuõnad

Autor tänab uurimustöös osalenud noori, EXCEPT projekti meeskonda ja juhendajat meeldiva koostöö eest. Samuti soovib autor erilised tänuõnad edasi anda David Istancele, kes oli valmis autorile kirjavahetuse kaudu avama NEET-mõiste ajalugu.

Autorsuse kinnitus

Kinnitan, et olen koostanud ise käesoleva lõputöö ning toonud korrekselt välja teiste autorite ja toetajate panuse. Töö on koostatud lähtudes Tartu Ülikooli haridusteaduste instituudi lõputöö nõuetest ning on kooskõlas heade akadeemiliste tavadega.

Kasutatud kirjandus

- 15-29-aastased, kes ei tööta, ei õpi ega osale koolitustel (NEET-noored) vanuserühma ja isikute rühma järgi. (2017). *Pub.stat.ee*. Retrieved 10 March 2017, from <http://pub.stat.ee/px-web.2001/Dialog/varval.asp?ma=LES39&lang=2>
- Andrew, M., & Flashman, J. (2017). *School transitions, peer influence, and educational expectation formation: Girls and boys*. Retrieved 21 May 2017, from <http://www.sciencedirect.com.ezproxy.utlib.ut.ee/science/article/pii/S0049089X16303362>
- Baggio, S., Iglesias, K., Deline, S., Studer, J., Henchoz, Y., Mohler-Kuo, M., & Gmel, G. (2015). *Not in Education, Employment, or Training Status Among Young Swiss Men. Longitudinal Associations With Mental Health and Substance Use*. *Journal Of Adolescent Health*, 56(2), 238-243. <http://dx.doi.org/10.1016/j.jadohealth.2014.09.006>
- Bacher, J., Tamesberger, D., Leitgöb, H., & Lankmeyer, T. (2013). NEET-Jugendliche: Eine neue arbeitsmarktpolitische Zielgruppe in Österreich. *WISO*, (4), 103-132.
- Bacher, J., Braun, J., Burtscher-Mathis, S., Dlabaja, C., Lankmayer, T., & Leitgöb, H. et al. (2014). *Unterstützung der arbeitsmarktpolitischen Zielgruppe "NEET"* (1st ed., p. 41). Wien: Verlag des ÖGB GmbH.
- Bacher, J. & Tamesberger, D. (2016). *Soziale Exklusion von Jugendlichen in Österreich. Vorschlag für einen Index zur Messung der Ausgrenzungsgefährdung von Jugendlichen*. *WISO*, 39(3), 71-90.
- Bardak, U., Maseda, M., & Rosso, F. (2015). *YOUNG PEOPLE NOT IN EMPLOYMENT, EDUCATION OR TRAINING (NEET)*. European Training Foundation. Retrieved from [http://www.etf.europa.eu/webatt.nsf/0/BFEEBA10DD412271C1257EED0035457E/\\$file/NEETs.pdf](http://www.etf.europa.eu/webatt.nsf/0/BFEEBA10DD412271C1257EED0035457E/$file/NEETs.pdf)
- Beaudreau, B. (1979). *Youth Unemployment and High School Dropouts in Providence: An Analysis of the Dropout Unemployment Problem and the Job Training Programs Available for Dropouts* (Master thesis). University of Rhode Island.
- Benjet, C., Hernández-Montoya, D., Borges, G., Méndez, E., Medina-Mora, M., & Aguilar-Gaxiola, S. (2012). Youth who neither study nor work: mental health, education and employment. *Salud Pública De México*, 54(4), 410-417. doi:10.1590/s0036-36342012000400011

- Bundesagentur für Arbeit, Statistik/Arbeitsmarktberichterstattung (2015): Arbeitsmarkt in Kürze: Arbeitsmarktstatistik im europäischen Vergleich, Nürnberg.URL: http://www.bundesverband-systemgastronomie.de/arbeitsmarkt.html?file=tl_files/bds/Themen/arbeitsmarkt/Arbeitsmarkt%20im%20europaeischen%20Vergleich.pdf
- Chernyshev, I. (2017). *Measuring employment and unemployment through labour force surveys in transition countries: Methodology and data*. *Oit.org*. Retrieved 16 April 2017, from http://www.oit.org/global/statistics-and-databases/WCMS_087922/lang--en/index.htm
- Cohen, L., Manion, L., & Morrison, K. (2009). *Research methods in education* (6th ed., pp. 150-155). London [u.a.]: Routledge.
- Cuzzocrea, V. (2014). *Perspectives on youth* (1st ed., pp. 69-82). Strasbourg: Council of Europe.
- De Witte, K., Nicaise, I., Lavrijsen, J., Van Landeghem, G., Lamote, C., & Van Damme, J. (2013). The Impact of Institutional Context, Education and Labour Market Policies on Early School Leaving: a comparative analysis of EU countries. *European Journal Of Education*, 48(3), 331-345. <http://dx.doi.org/10.1111/ejed.12034>
- Dănăciță, D. (2015). *Youth (Re) Employment Probability in Romania*. *Procedia Economics And Finance*, 22, 148-153. [http://dx.doi.org/10.1016/s2212-5671\(15\)00246-4](http://dx.doi.org/10.1016/s2212-5671(15)00246-4)
- Early leavers from education and training %. (2017). Retrieved from Eurostat - Tables, Graphs and Maps Interface (TGM) table. (2017). <http://ec.europa.eu/eurostat/tgm/table.do?tab=table&init=1&plugin=1&language=en&code=tsdsc410>
- Eesti Statistika Aastaraamat,. (2015) Toim Pöder, K. Tallinn: Statistikaamet
- Eesti Töötukassa analüüsiosakond,. (2016). *Terviseseisundist või puudest tingitud erivajadusega noorte koolilõpetajate siirdumine tööturule*. Tallinn: Eesti Töötukassa. Retrieved from https://www.tootukassa.ee/sites/tootukassa.ee/files/erivajadustega_noorte_koolilopetajate_siirdumine_koolist_tooturule.pdf
- Egan, M., Daly, M., & Delaney, L. (2015). Childhood psychological distress and youth unemployment: Evidence from two British cohort studies. *SOCIAL SCIENCE & MEDICINE*, 124, 11-17.
- Erikson, E. (1983). *Identity* (4th ed., pp. 91-141). London: W. W. Norton & Co. Inc.

Eurostat (2015)

http://ec.europa.eu/eurostat/web/lfs/data?p_auth=MvSwT3Vi&p_p_id=estatsearchportlet_WAR_estatsearchportlet&p_p_lifecycle=1&p_p_state=maximized&p_p_mode=view&_estatsearchportlet_WAR_estatsearchportlet_action=search&text=NEET

(29.11.2015)

Espenberg, K., Beilmann, M., Rahnu, M., Reincke, E., & Themas, E. (2012). *Õpingute*

katkestamise põhjused kutseõppes (pp. 26-34). Tartu: Tartu ülikool. Retrieved from

https://www.hm.ee/sites/default/files/opingute_katkestamise_pohjused_kutseoppes.pdf

File:Share of young people neither in employment nor in education and training, by sex and age, 2015%.png - Statistics Explained. (2017). *Ec.europa.eu*. Retrieved 10 February 2017, from

http://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php/File:Share_of_young_people_neither_in_employment_nor_in_education_and_training_by_sex_and_age_2015%25.png

Furlong, A. (2006). Not a very NEET solution: representing problematic labour market

transitions among early school-leavers. *Work, Employment & Society*, 20(3), 553-569.

<http://dx.doi.org/10.1177/0950017006067001>

Furlong, A. (2007). The zone of precarity and discourses of vulnerability: NEET In The UK.

The Journal Of Social Sciences And Humanities. Education, 42(3), 101-121.

Gillies, D., & Mifsud, D. (2016). Policy in transition: the emergence of tackling early school

leaving (ESL) as EU policy priority. *Journal Of Education Policy*, 31(6), 819-832.

<http://dx.doi.org/10.1080/02680939.2016.1196393>

Haridus- ja Teadusministeerium,. (2014). *Eesti elukestva õppe strateegia 2020* (p. 2). Tallinn:

Haridus- ja Teadusministeerium.

Home - Except Project. (2017). *Except-project.eu*. Retrieved 21 November 2017, from

<http://www.except-project.eu/home/>

Istance, D. (2016). RE: A student needs help.

Joint employment report from the commission and the concil. (2015). *Joint Employment*

Report. Brussel: EUROPEAN COMMISSION. Retrieved from

http://ec.europa.eu/europe2020/pdf/2015/jer2015_en.pdf

Kalmus, V., Masso, A., & Linno, M. (2017). *Kvalitatiivne sisuanalüüs. Samm.ut.ee*. Retrieved

18 April 2017, from <http://samm.ut.ee/kvalitatiivne-sisuanalyys>

Karis, A. (2016). *Riigikontrolli majandusaasta aruanne* (p. 47). Tallinn: Riigikontroll.

Retrieved from

<http://www.riigikontroll.ee/LinkClick.aspx?fileticket=be7BsMPh10w%3D&language=et-EE&forcedownload=true>

- Kasearu, K., Trumm, A. (2013) *NEET- "Noored, kellega keegi ei arvesta ja kes kuskil ei käi"*? Noorteseire Eestis. Poliitikaülevaade 5
- Krusell, S. (2015). Eesti madalama haridusega noored tööturul. *Statistikablogi*. Retrieved from <https://statistikaamet.wordpress.com/tag/noorte-tootus/>
- Laherand, M. (2008). *Kvalitatiivne uurimisviis* (1st ed., pp. 271-341). Tallinn: OÜ Infotrükk.
- Mascherini, M. (2011). *Young people and NEETs in Europe* (1st ed., p. 4). Dublin: European Foundation for the Improvement of Living and Working Conditions.
- Mascherini, M., Salvatore, L., Meierkord, A., Jungblut, J.M., (2012). *NEETs* (1st ed., p. 5-32). Luxembourg: Publications Office of the European Union.
- Marksoo, Ü. (2010) *Pikaajalised töötud Eesti tööturul*. Teemaleht. Sotsiaalministeeriumi toimetised nr 5.
- Meyers, R., Pignault, A., & Houssemand, C. (2013). The Role of Motivation and Self-regulation in Dropping Out of School. *Procedia - Social And Behavioral Sciences*, 89, 270-275. <http://dx.doi.org/10.1016/j.sbspro.2013.08.845>
- Mitchell, L. & Syed, M. (2015). *Does College Matter for Emerging Adulthood? Comparing Developmental Trajectories of Educational Groups*. *Journal Of Youth And Adolescence*, 44(11), 2012-2027. <http://dx.doi.org/10.1007/s10964-015-0330-0>
- Mõistete sõnastik - Eesti Statistika*. (2014). *Stat.ee*. Retrieved 6 April 2017, from <http://www.stat.ee/76870#t>
- Newman, B. & Newman, P. (1987). *Development through life* (1st ed., pp. 371-413). Chicago, Ill.: Dorsey Press.
- Newman, P. & Newman, B. (1978). The Implications of Psychosocial Theory for Personal Growth in the Family. In *World Congress of Sociology*, (p. 17). Uppsala: Opinion Papers. Retrieved from <http://files.eric.ed.gov/fulltext/ED191557.pdf>
- Noorte tugilad, noortekeskused ja partnerid - Noorte Tugila*. (2017). *Noorte tugila*. Retrieved 8 April 2017, from <https://tugila.ee/tugilad/>
- Noortegarantii - Tööhõive, sotsiaalküsimused ja sotsiaalne kaasatus - Euroopa Komisjon*. (2016). *Ec.europa.eu*. Retrieved 6 April 2017, from <http://ec.europa.eu/social/main.jsp?catId=1079&langId=et>
- OECD (2015) *Education at a Glance 2015: OECD Indicators*. OECD Publishing <http://dx.doi.org/10.1787/eag-2015-en>

- Rahandusministeerium,. (2017). *Ühtekuuluvuspoliitika fondide rakenduskava 2014-2020*. Tallinn: Rahandusministeerium.
- Rahno, J. (2011). *Eestlaste sündimus suureneb*. *Statistikablogi*. Retrieved 15 January 2017, from <https://statistikaamet.wordpress.com/tag/ema-keskmine-vanus/>
- Riigikogu,. (2016). *Eesti Vabariigi haridusseadus* (p. § 2). Tallinn: Riigi teataja.
- Roosimägi, H. (2016). *Kas Eestis on töötavate noorte defitsiit?*. *Statistikablogi*. Retrieved 15 January 2017, from <https://statistikaamet.wordpress.com/tag/neet-noored/>
- SA Kutsekoda,. (2016). *Ülevaade Eesti tööturu olukorrast, tööjõuvajadusest ning sellest tulenevast koolitusvajadusest* (p. 54). Tallinn: Kutsekoda. Retrieved from http://oska.kutsekoda.ee/wp-content/uploads/2017/02/T%C3%B6%C3%B6turu_uuring_terviktekst.pdf
- Sarv, E. (2017). *Kasvatusteaduslikud paradigmad ja kasvatusteadusliku uuringu metodoloogia* (1st ed.). Tallinn: Tallinna ülikool. Retrieved from https://www.tlu.ee/opmat/ka/opiobjekt/Kasvatusteaduslikud_paradigmad/kasvatus_haridus_pe.html
- ShIPLEY, K., & McAfee, J. (2016). *Assessment in speech-language pathology* (5th ed., p. 10). Boston: Cengage Learning.
- Signorelli, M. & Choudhry, M. (2015). *Symposium: Youth labour market and the “Great Recession”*. *Economic Systems*, 39(1), 1-2. <http://dx.doi.org/10.1016/j.ecosys.2014.06.005>
- Simmons, R. & Thompson, R. (2011). *Education and training for young people at risk of becoming NEET: findings from an ethnographic study of work-based learning programmes*. *Educational Studies*, 37(4), 447-450. <http://dx.doi.org/10.1080/03055698.2010.539783>
- Siseministeerium,. (2016). *Siseministri käskkirja „Toetuse andmise tingimused õigusrikkumise taustaga noorte tööturule kaasamiseks“ eelnõu seletuskiri* (p. 3). Tallinn: Siseministeerium.
- Sotsiaalministeerium,. (2015). *Tegevuskava Euroopa Liidu noortegarantii elluviimiseks*. Tallinn: Sotsiaalministeerium. Retrieved from [http://Tegevuskava Euroopa Liidu noortegarantii elluviimiseks](http://Tegevuskava_Euroopa_Liidu_noortegarantii_elluviimiseks)
- Statistikaamet. (2017). *Tööhõive ja töötus* (pp. 11-13). Tallinn: Statistikaamet. Retrieved from <http://www.stat.ee/dokumendid/71336>
- Steiner, M. (2009) *Early school leaving und Schulversagen im österreichischen Bildungssystem*. In: Specht, W. (Hrsg.): Nationaler Bildungsbericht Österreich 2009.

Band 2: Fokussierte Analysen bildungspolitischer Schwerpunktthemen. Graz: Leykam, 141-159

Tallinna Ülikool [RASI]. (2017). *A Methodological report on the qualitative interview in Estonia* (p. 2). Tallinn.

Tamesberger, D. & Bacher, J. (2014). *NEET youth in Austria: a typology including socio-demography, labour market behaviour and permanence*. *Journal Of Youth Studies*, 17(9), 1239-1259. <http://dx.doi.org/10.1080/13676261.2014.901492>

The Finnish Centre for Pensions. (2017). *Current retirement ages in different countries*. Helsinki: The Finnish Centre for Pensions.

Unt, M. (2017). *WP3 - Except Project*. *Except-project.eu*. Retrieved 9 April 2017, from <http://www.except-project.eu/wp3>

Vasile, V., & Anghel, I. (2015). The Educational Level as a risk Factor for Youth Exclusion from the Labour Market. *Procedia Economics And Finance*, 22, 64-71. [http://dx.doi.org/10.1016/s2212-5671\(15\)00227-0](http://dx.doi.org/10.1016/s2212-5671(15)00227-0)

Walther, A., Bois-Reymond, M., & Biggart, A. (2006). *Participation in transition* (1st ed., p. 106). Frankfurt am Main: Peter Lang

Lisa 1. Intervjuu kava

Intervjuukava jaguneb osadeks:

- Soojendusküsimused
- A. Haridus- ja töötee
 - A1. Töö: taju, tunded ja rahulolu
 - A2. Informaalne ja institutsionaalne tugi
- B. Elutingimused, majanduslik olukord ja autonoomia/iseseisvus
- Intervjuu lõpp, plaanid ja tulevikuväljavaated

Igas osa koosneb:

- Osa eesmärgi selgitus
- Soovituslike küsimuste nimekiri (vasakpoolne tulp). Kohustuslikud küsimused on paksus kirjas. Ülejäänud küsimusi saab kasutada selleks, et aidata intervjuueeritaval paremini oma lugu jutustada juhul kui need on kooskõlas intervjuueeritava olukorraga ja kui nendega saadav info ei kerki ise vestluse käigus esile.
- Nimekiri teemadest, mida vestluse käigus käsitleda (parempoolne tulp).

Heaolu ja toimetulek on läbivad teemad, kõigis intervjuu osades.

Täpsemalt oleme huvitatud järgmisest:

- *Kuidas intervjuueeritav ise tajub ja defineerib oma heaolu*
- *Erinevad heaolu (või selle puudumist) kirjeldavad kogemused*
- *Eri tasanditel toimetulekustrateegiad:*
 - *individuaalsed;*
 - *informaalsed sotsiaalsed võrgustikud;*
 - *institutsionaalne tugi (tööturu, haridus-, sotsiaal- ja teised poliitikad). Institutsionaalsest toest rääkides (teadmised, motivatsioon osaleda, ligipääs poliitikale/meetmele/toetusele, hinnang (ootustele vastavus ja mõju elule), parandusettepanekud)*

Võimalikud küsimused, mida saab kasutada, et lähemalt uurida heaolu ja toimetuleku kohta kui need teemad intervjuu käigus esile kerkivad:

- **Mis oli Sinu jaoks selles olukorras peamine probleem? Mis Sind selles olukorras häiris?**
- **Mis tunde see Sinus tekitas? Kas Sa kirjeldaksid, kuidas sa sellele reageerisid?**
- **Mida Sa ette võtsid?**

SOOJENDUSKÜSIMUS

Alusta lihtsa küsimusega, et luua sundimatut meeleolu

Kas räägiksid algatuseks mulle natuke endast?

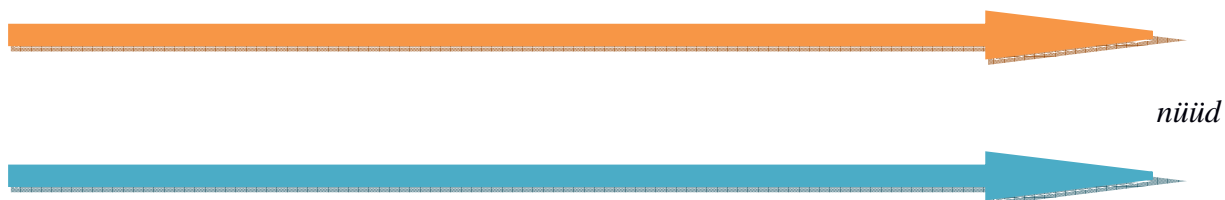
(kasuta seda infot töö- ja haridustee ajatelje alustamiseks)

A) HARIDUS- JA TÖÖTEE

Eesmärk: see osa intervjuust keskendub haridusele ja tööle. Täpsemalt, töökogemusele ja töö vormile (lepingu tüüp, osalise või täisajaga töö, „mustalt“ töötamine); haridus- või töötee tajumisele, sellele antud hinnangutele ning seostele haridus- ja töötee vahel.

*Kuidas ajatelgi kasutada: alustades praegusest hetkest või sellest kui intervjuueritav kooli lõpetas pane kirja haridus- ja töötee (sh töötuse periood(id)). Peale üldise info hariduse/töö kohta huvitab meid rohkem asjade kulg, keskendudes **miks** ja **kuidas** küsimustele. On oluline aru saada, millised olid pöördepunktid ja võtmemomendid sel teel (meid huvitab eelkõige sündmuste subjektiivne kirjeldus, mitte objektiivne ülevaade). Telje punktid võivad olla nii aastaarvude kui intervjuueritava vanusena lähtuvalt sellest, kuidas tal on lihtsam.*

Haridus- ja tööteed kujutavad ajateljed

*Kuidas seda osa sisse juhatada: **Ma tahaksin rääkida Sinu haridusest ja töökogemusest kuni praeguse hetkeni. Vaatame neid ajatelgi ...***

<i>Küsimused</i>	<i>Teemad, mida intervjuu käigus käsitleda</i>
Kas Sa võiksid välja tuua tähtsamad hetked oma hariduses ja tööteel? Palun keskendu kõige tähtsamatele kogemustele.	Meid huvitab: <ul style="list-style-type: none">- pöördepunktid- ootused- erinevate otsuste ja muutuste põhjused- hariduse ja töö seos
Palun täpsusta, kas ja millal Sa oled töötanud.	
<i>Töökogemuste kohta (praegune ja varasemad):</i> <ul style="list-style-type: none">- Millal ja kuidas leidsid selle töö?- Mis tüüpi leping Sul on/oli?	Töökogemuse kohta: <ul style="list-style-type: none">- ajutine või tähtajatu- täis- või osaaeg

<ul style="list-style-type: none"> - Mida Sa seal täpsemalt teed/tegid? <p><i>Töötuseperioodide kohta</i></p> <ul style="list-style-type: none"> - Kas Sa oled kunagi olnud töötu? - Mida Sa siis tegid? - Kas sa said mingeid sotsiaaltoetusi (riigilt või mujalt)? - Millist? 	<ul style="list-style-type: none"> - formaalne või informaalne (näiteks suuline kokkulepe) - tasustatud või tasustamata <p>Töötuseperioodide kohta:</p> <ul style="list-style-type: none"> - töötöisingud - koolitus - programmid töötutele (aktiivsed tööturumeetmed) - töötutoetused (passiivsed tööturumeetmed) ja teised sotsiaaltoetused
--	---

A1) Töö: taju, tunded ja rahulolu

Eesmärk: selle intervjuu osa käigus uuritakse töökogemustega seotud tundeid, hinnanguid ja rahulolu.

<p>Millised on olnud Sinu parimad ja millised halvimal töökogemused?</p>	<p>Meid huvitab (töökogemuse puhul)</p> <ul style="list-style-type: none"> - taju ja hinnangud - (tajutud) võimalused ja piirangud
<p>Millal Sa oled olnud oma tööga rahul?</p> <p>Mis Sulle tööga seoses kõige rohkem muret teeb?</p>	<p>Meid huvitab</p> <ul style="list-style-type: none"> - Töötingimused: lepingu tüüp, palga suurus, tööaeg jne. - subjektiivne töökoha suhtes tajutud ebakindlus - mure töö kaotamise pärast - mure uue töö mitteleidmise pärast - mure sissetuleku ebakindluse pärast
<p>Mida töö Sinu jaoks üldiselt tähendab?</p>	<p>Meid huvitab (seoses töö tähendusega)</p> <ul style="list-style-type: none"> - instrumentaalne vs eneseteostus - teised tööga seotud väärtused (nt töötamine iseenda jaoks vs teised orientatsioonid)

A2) Informaalne ja institutsionaalne tugi

Eesmärk: see osa käsitleb tuge isiklikelt võrgustikelt (perefond, sõbrad, naabrid, ühendused jms) ja era- või avalikelt asutustelt. Seoses mõlemaga tahame uurida fakte, teadmist, ootusi ja ebakõlasid.

<p>Kelle poole Sa töötuks jäämise korral abi saamiseks pöördusid/oled pöördunud?</p> <p>Ja kelle poole pöördusid/oled pöördunud uue töö leidmiseks?</p>	<p>Me otsime viiteid:</p> <ul style="list-style-type: none"> - perekond ja elukaaslane - sotsiaalsed võrgustikud (sõbrad, kolleegid, teised olulised inimesed, kogukond) - era- või avalikud asutused (sh kolmas sektor) või programmid
<p>Kas on mingeid programme ja/või meetmeid (mida pakuvad era- või avalikud asutused), milles oled osalenud/mille poole sel puhul pöördusid? Mida Sa neist programmidest/meetmetest arvad?</p> <p>Kas Sa oled kunagi osalenud mingitel kursustel või ümberõppes? (intervjueerijale: nimeta kohalikke näiteid sellistest programmidest, et teemat lähemalt uurida)</p> <p>Millist abi või tuge tahaksid väljaspool pere- ja sõpruskonda saada oma töö olukorra parandamiseks (nt stabiilsemat või kõrgepalgalisemat tööd leida, ametikõrgendust saada ...)?</p>	<p>Meid huvitab:</p> <ul style="list-style-type: none"> - tugevad vs nõrgad sidemed - millist tuge oodatakse (emotsionaalne tugi, informatsioon, praktiline tugi, materiaalne abi) - põhjused, miks ühes või teises programmis ei osaleta (teadmiste vähesus/huvipuudus/nõuetele mittevastavus/usalduse puudumine)

Küsimused, mida esitada lisaks neile, kes mingites programmides osalevad/on osalenud

<p>Kas Sa kirjeldaksid täpsemalt seda programmi, milles osalesid?</p> <p>Kust Sa selle programmi kohta infot said? Kas kirjeldaksid oma kogemust selle programmiga?</p> <p>Mis mulje see programm Sulle jättis?</p> <p>Millised ootused Sul sellele programmile olid ja kas see programm vastas neile?</p> <p>Kuidas selles programmis osalemine Sinu elu mõjutas?</p>	<p>Meid huvitab</p> <ul style="list-style-type: none"> - poliitika/programmid, mida intervjueeritavad teavad või milles on osalenud/osalevad? - põhjused, miks mingis programmis osaletakse - infokanalid - hinnang ja rahulolu programmiga
---	---

Kuidas saaks seda programmi paremaks teha, et see paremini Sinu vajadustele vastaks?	- võimalikud parandusettepanekud
--	----------------------------------

Küsimused, mida esitada „Minu esimene töökoht“ sihtrühmale (4 kuud töötuna registreeritud, põhi- või üldkeskharidus, puuduv või vähene töökogemus)

<p>Kas te olete teadlik "Minu esimene töökoht" teenusest?</p> <p><i>Kui on teadlik siis:</i></p> <p style="padding-left: 40px;">Kuidas te hindate, kas see oleks teile võimalus, kuidas tööd leida?</p> <p style="padding-left: 40px;">Miks/miks mitte?</p> <p><i>Kui varem ei tulnud kogemus Töötukassaga jutuks, siis:</i></p> <p>Kirjeldage oma kogemust töötukassas toimunud nõustamise ja töötukassast saadud abiga.</p>

Tööd puudutava osa lõpetuseks:

Me oleme seni rääkinud Sinu töökogemusest. Milline oleks Sinu jaoks ideaalne töö?	Meid huvitab: - ootused tööle ja töötingimustele
--	---

B) ELUTINGIMUSED, MAJANDUSLIK OLUKORD JA AUTONOOMIA/ISESEISVUS

Eesmärk: see osa käsitleb seoseid töö, elutingimuste ja majandusliku olukorra vahel. Eriti huvitab meid autonoomia ja täiskasvanuks saamine.

Osa sissejuhatuseks: Me oleme rääkinud seni Sinu töökogemusest ja ideaalsest tööst. Nüüd tahaksin küsida Sinu arvamust mõne üldisema teema kohta ...

<i>Küsimused</i>	<i>Teemad, mida intervjuu käigus käsitleda</i>
<p>Mida Sinu arvates tähendab täiskasvanuks saamine?</p> <p>Mida Sinu jaoks tähendab iseseisev elu? Kuivõrd iseseisvaks Sa ennast praegu pead?</p>	<p>Meid huvitab:</p> <ul style="list-style-type: none"> - autonoomia ja täiskasvanud olemise definitsioon ja tähendus - sotsiaalsed ootused (eluviisi, täiskasvanuks saamise ja kohustuste kohta)

Kas Sa oled sellest kunagi rääkinud oma vanemate, elukaaslase või sõpradega?	- teiste oluliste inimeste arvamus
--	------------------------------------

Osa sissejuhatuseks: Nüüd keskendume rohkem Sinu enda kogemustele ja seostele sinu töö ja teiste eluvaldkondade vahel ...

<p>Kas kirjeldaksid palun oma praegusi elutingimusi? Kus ja kellega koos Sa elad?</p> <p>Mida Sa arvad oma praegustest elutingimustest?</p> <p>Kus ja kellega koos Sa varem elasid?</p> <p>Miks otsustasid vanematekodust välja kolida (või miks vanematekodus edasi elad)?</p> <p>Kas Sa oled seda arutanud oma vanemate, elukaaslase või sõpradega? Kas nemad olid Sinu otsusega nõus?</p> <p>Kuidas Sinu töösituatsioon on mõjutanud Sinu praegusi elutingimusi?</p> <p>Millist abi (kui üldse) said vanematekodust välja kolimiseks ja oma kodu rajamiseks? Kellelt?</p> <p>Kas oled kunagi saanud mingit eluasemega seotud toetust väljastpoolt kodu? Mis Sa neist arvad?</p>	<p>Meid huvitab (praeguste ja varasemate elutingimuste puhul):</p> <ul style="list-style-type: none"> - kus, kellega, mis ajast - taju ja hinnang - pöördepunktid - põhjused otsuste taga - ootused elutingimustele - teiste oluliste inimeste ootused, eriarvamused ja konfliktid - aeg vanematekodust väljas (või ajad) - naasmine vanematekoju - üürimine või ostmine <p>Meid huvitavad teadmised, kasutamine ja ootused:</p> <ul style="list-style-type: none"> - eluaseme poliitikatele - poliitikatele, mis toetavad autonoomiat
<p>Rääkides Sinu praegustest elutingimustest tahaksin ma paremini aru saada, kuidas Sa majanduslikult toime tuled ja mis on Sinu igapäevaseid kulutused: kas Sa räägiksid mulle midagi sellest?</p>	<p>Meid huvitab</p> <ul style="list-style-type: none"> - leibkonna eelarve (sealhulgas säästud ja võlad) - raskused ots otsaga kokku tulemisel, puudusekannatamine
<p>Milliste sissetulekutega või muude vahenditega Sa saad arvestada? Kas Sul on mingeid muid sissetulekuid peale palga?</p>	<p>Meid huvitab</p> <ul style="list-style-type: none"> - sissetulek: suurus ja regulaarsus - raha ja/või hüved, mida saadakse või jagatakse

	perekonnaga, sotsiaalsed võrgustike kaudu, era- ja avalikelt asutustelt
<p>Kui Sa mõtled oma tulevikus aset leidvate sündmuste peale, siis mida Sa tunned? Näiteks perekonna loomine, oma kodu rajamine, aga ka töö kaotus või haigused.</p> <p>Kui oluliseks pead tulevikus headel aegadel halvemate aegade jaoks säästmist?</p>	<p>Meid huvitab</p> <ul style="list-style-type: none"> - oluliste sündmuste ootus - säästukäitumine elu jooksul
<p>Mida Sa arvad oma praegusest elustandardist ja majanduslikest vahenditest, mis Sinu käsutuses on?</p> <p>Võrdle neid:</p> <ul style="list-style-type: none"> - sellega, kuidas tahaksid elada - sellega, kuidas Sinu sõbrad elavad - sellega, kuidas Sinu vanemad elasid siis kui olid sama vanad kui Sina praegu 	<p>Meid huvitab</p> <ul style="list-style-type: none"> - tunded ja rahulolu - sotsiaalsed ootused (eluviisi, täiskasvanuks saamise ja kohustuste kohta) - põlvkondadevaheline võrdlus

INTERVJUU LÕPP, PLAANID JA TULEVIKUVÄLJAVAATED

Eesmärk: see osa lõpetab intervjuu küsides soovide, ootuste ja tulevikuplaanide kohta pere loomise, töö ja elutingimuste osas

Osa sissejuhatuseks: Me tahaksime intervjuu lõpetada tulevikust rääkides

<p>Kas räägiksid mulle midagi oma plaanidest seoses era või -pereelu, hariduse ja tööga?</p> <p>Mida on vaja selleks, et Sa tunneksid ennast hästi?</p> <p>Mida Sul oleks praeguses olukorras juurde vaja, et saaksid end hästi tunda?</p> <p>Kujutle, et oleks olemas ajamasin, millega saaksid minna tulevikku ja vaadata ennast 5 aasta pärast. Kus Sa end näed ja kus Sa end tahaks näha?</p>	<p>Meid huvitab</p> <ul style="list-style-type: none"> - Vanematekodust lahkumine - Oma kodu rajamine - Perekonna loomine - Koolitus - Välismaale minemine - Eraettevõtluse alustamine
---	--

Täna väga antud vastuste ja pühendatud aja eest! Lõpetuseks küsin, kas sooviksid veel midagi lisada?

TAUSTAANDMED (täitmiseks intervjuerijale)

Isikuandmed

Sugu: Mees Naine

Sünniaasta: |__||__||__||__|

Sünniriik: _____

Sünnilinn: _____

Praegune elukoht

Riik: _____

Linn: _____

Linaosa: _____

Kodakondsus: _____

Kas oled varem olnud mõne teise riigi kodanik? _____

[Kui oli varem teine kodakondsus] Mis oli Sinu eelmine kodakondsus? _____

[Kui ei ole kodakondsust] Elamisluba:

Puudub

Töötamiseks

Ettevõtluseks

Perega taasühinemiseks

Tööotsinguteks

Pikaajaline elamisluba

Põgeniku elamisluba

Milline on Sinu usuline kuuluvus? _____

Perekonnaseis:

Vallaline

Abielus

Kooselus

Lesk

Lahutatud

Praegu elad (võib märkida rohkem kui 1 vastuse):

Üksi

- Abikaasa või elukaaslasega
- Õdede-vendadega
- Ühe või mõlema vanema ja/või nende abikaasa või elukaaslasega
- Ühe või rohkema lapsega
- Teiste sugulastega
- Inimestega, kes pole mu sugulased (nt. korterikaaslased)
- Muu _____

Laste arv: _____

Haridus:

- Alghariduseta
- Algharidus
- Põhiharidus
- Keskharidus
- Kutsekeskharidus
- Rakenduskõrgharidus
- Bakalaureus või sellega võrdsustatud haridus
- Magister või sellega võrdsustatud haridus
- Doktor või sellega võrdsustatud haridus
- Muu

Koolituskogemused (viimase 5 aasta jooksul):

- Täiendavad õpingud koolis
- Koolitused
- Vabatahtlik tegevus

[Kui töötab] Sinu praeguse töökoha kohta:

Praegune töökoht

Lepingu tüüp, kui see on olemas (täpsustada kui on ettevõtja, ajutine töötaja vms)

Millal alustasid sel töökohal (aasta, kuu)

Kuidas leidsid selle töökoha?

Kas töö on täis- või osaajaga?

Mitu tundi nädalas töötad?

Kas sissetulek on regulaarne või mitte?

Kuupalk

Kas töökoht nõuab kindlat haridustaset, kvalifikatsiooni?

[Kui töötu] Mis ajast oled töötu?

Elukaaslane

Sünniaasta: |__||__||__||__|

Haridus

0 Alghariduseta

1 Algharidus

2 Põhiharidus

3 Keskharidus

4 Kutsekeskharidus

5 Rakenduskõrgharidus

6 Bakalaureus või sellega võrdsustatud haridus

7 Magister või sellega võrdsustatud haridus

8 Doktor või sellega võrdsustatud haridus

9 Muu

Kodakondsus: _____

Tööturupositsioon [vali õige]

Töötav/ettevõtja |__|

Töötu |__|

Kui kaua? _____

Pensionil/Mitteaktiivne __
Amet [Kui praegu ei tööta, siis küsi viimase töö kohta] _____
[Kui ümberasuja/migrant] Kas ta elab Eestis? Mis ajast peale? Miks? (töö, ajutine elamisluba, meditsiiniabi saamiseks jne).

Päritoluperekond

Isa	Ema
<i>Sünniaasta:</i> __ __ __ __	<i>Sünniaasta:</i> __ __ __ __
<i>Haridus</i> 0 Alghariduseta 1 Algharidus 2 Põhiharidus 3 Keskhariidus 4 Kutsekeskhariidus/keskerihariidus 5 Rakenduskoõrghariidus 6 Bakalaureus või sellega võrdsustatud hariidus 7 Magister või sellega võrdsustatud hariidus 8 Doktor või sellega võrdsustatud hariidus 9 Muu	<i>Haridus</i> 0 Alghariduseta 1 Algharidus 2 Põhiharidus 3 Keskhariidus 4 Kutsekeskhariidus/keskerihariidus 5 Rakenduskoõrghariidus 6 Bakalaureus või sellega võrdsustatud hariidus 7 Magister või sellega võrdsustatud hariidus 8 Doktor või sellega võrdsustatud hariidus 9 Muu
<i>Kodakondsus:</i> _____	<i>Kodakondsus:</i> _____
<i>Tööturupositsioon</i> [vali õige] Töötav/ettevõtja __ Töötu: __ Kui kaua? _____ Pensionil/Mitteaktiivne __	<i>Tööturupositsioon</i> [vali õige] Töötav/ettevõtja __ Töötu: __ Kui kaua? _____ Pensionil/Mitteaktiivne __
Amet [Kui praegu ei tööta, siis küsi viimase töö kohta] _____	Amet [Kui praegu ei tööta, siis küsi viimase töö kohta] _____
[Kui ümberasuja/migrant] Kas ta elab Eestis? Jah/ Ei	[Kui ümberasuja/migrant] Kas ta elab Eestis? Jah/ Ei

Mis ajast peale? _____

Miks? (*töö, ajutine elamisluba, meditsiiniabi
saamiseks jne*) _____

Mis ajast peale? _____

Miks? (*töö, ajutine elamisluba, meditsiiniabi
saamiseks jne*) _____

Lisa 2. Nõusoleku leht

Nõusolek uuringus osalemiseks

Mina, allakirjutanu, kinnitan et:

- olen aru saanud esitatud infost
- mulle on antud võimalus küsida küsimusi ja minu osaluse funktsiooni selles
- nõustun vabatahtlikult küsitluses osalema
- nõustun sellega, et intervjuu salvestatakse
- mulle on arusaadavalt selgitatud konfidentsiaalsusega seotud toiminguid
- mulle on selgitatud, kuidas andmeid jagatakse, arhiveeritakse ning uurimistöös ja publikatsioonides kasutatakse

Allkiri

Kuupäev:

Annan nõusoleku uuringus osalemiseks

Allkiri

Kuupäev:

Lisa 3. Inglise keelne transkribeerimise juhend

General transcription guidelines

In general, to indicate the way the interviewee pronounces words and phrases (for example, to indicate he/she is smiling while speaking), please enclose them in // and next, in brackets, insert a short description.

Examples:

/When I was a child/ (smiling).

/When I was a child/ (laughing).

/When I was a child/ (low voice).

/When I was a child/ (sad).

Below we list other signs/symbols that we propose to use to transcribe the interviews:

Signs/symbols	Description	Examples
(***) (brief description)	Use (***) to encrypt names of persons, firms, locations, addresses and everything that could damage the interviewee's privacy. Next, in brackets, specify the kind of name.	Interviewee: (***) (daughter's name) likes very much French food.
...	Use to indicate the point at which the interviewee interrupts his/her talk.	Interviewee: I was wondering that... Yes... perhaps...
(...)	Short pause	Interviewee: Yes. (...) I have to say that I liked it.
[Left brackets indicate the point at which interviewee's talk is overlapped by interviewer's talk.	Interviewee: quite a [while Interviewer: [yeah
]	Right brackets indicate the point at which two overlapping talks end.	Interviewee: and I thought]

		Interviewer: you said]
CAPITALS	Capitals indicate loud sounds relative to the surrounding talk.	Interviewee: I was WORRIED ABOUT that.
<i>(unable to hear what was said)</i>	Use to indicate the transcriber's inability to hear what was said.	Interviewee: I think that <i>(unable to hear what was said)</i> .
(word)	Parenthesized words are possible hearings.	Interviewee: Would you see (there) anything positive
“direct speech”	Use to report speech or thought in its original form phrased by the original speaker.	Interviewee: When I was a child my mother said to me “you are wonderful”.
,	Short stopping	
//mhm//	Comment of non-speaking person	It was a sad day //okay// and I walked around.
=	Fast follow up of another word	
bold	accentuation	
((take a deep breath))	Nonverbal comments	
(4)	Indicates length of break in seconds	
?	Increasing intonation	
[...]	German institution, law... which is not translated	[Hartz-IV = German unemployment benefit]

* in grey the additions of Bamberg team sent by Nicoletta.

Lisa 4. Kategooria puu

HARIDUSTEE KATKEMISE TÕTTU NEET-STAATUSESSE SATTUNUD NOORTE VÕIMALUSED TÖÖTURULE SIIRDUMISEL VÕI HARIDUSTEE JÄTKAMISEL NOORTE PILGU LÄBI

1. Kuidas kirjeldavad noored oma haridustee katkemist ja põhjendavad ja põhjendavad seda
 - Haridustee katkemiskoht (millal?)
 - Põhiharidus katkestatud
 - Põhiharidus omandatud
 - Keskkharidus katkestatud
 - Kutseharidus katkestatud
 - Haridustee katkemise põhjus
 - Sisemised takistused (motivatsiooni puudumine)
 - Välimised takistused (majanduslikud põhjused, laps, haigestumine, kool)
2. Kuidas mõjutab NEET-noorte arvates haridustee katkemine ja/või nende praegune haridustase tööturule sisenemist või uue töö leidmist
 - Haridustaseme puudumise mõju
 - Koolitusest osavõtu mõju
 - Kuidas võiks mõjutada
 - Kuidas mõjutas
3. Millised on nende ootused tulevasele tööle
 - Töötuse kogemuse mõju ootustele
 - Ootus töötasule
 - Töö asukoht
 - Töö välismaal
 - Töö Eestis
 - Tulevase töö meeldivad aspektid (mida soovib kogeda)
 - Tulevase töö ebameeldivad aspektid (mida soovib vältida)
4. Millisena näevad NEET-noored oma tulevikku hariduses ja/või töövaldkonnas
 - Tulevikuplaan hariduses
 - Seosed töö ja hariduse vahel
 - Kujutlus oma tööst 5 aasta pärast

Lihtlitsents lõputöö reprodutseerimiseks ja lõputöö üldsusele kättesaadavaks tegemiseks

Mina, Margit Rebane Züger (sünnikuupäev: 09.03.1979)

1. annan Tartu Ülikoolile tasuta loa (lihtlitsentsi) enda loodud teose „Haridustee katkemise tõttu NEET-staatusesse sattunud noorte võimalused tööturule siirdumisel või haridustee jätkamisel noorte pilgu läbi“, mille juhendaja on: TLÜ RASI teadus ja TÜ HI doktorant Kaja Oras
 - 1.1. reprodutseerimiseks säilitamise ja üldsusele kättesaadavaks tegemise eesmärgil, sealhulgas digitaalarhiivi DSpace-is lisamise eesmärgil kuni autoriõiguse kehtivuse tähtaja lõppemiseni;
 - 1.2. üldsusele kättesaadavaks tegemiseks Tartu Ülikooli veebikeskkonna kaudu, sealhulgas digitaalarhiivi DSpace'i kaudu kuni autoriõiguse kehtivuse tähtaja lõppemiseni.
2. olen teadlik, et punktis 1 nimetatud õigused jäävad alles ka autorile.
3. kinnitan, et lihtlitsentsi andmisega ei rikuta teiste isikute intellektuaalomandi ega isikuandmete kaitse seadusest tulenevaid õigusi.

Tartus, 22.05.2017